سبز

آموزش تجوید مقدماتی

جلد دوّم

گردآوری: واحد پژوهشی موسسه قرآنی عالم آل محمد اهواز

تقدیم به:

پیشگاه مقدس ولی عصر امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف

سراج (جلد دوم)

آموزش تجوید قرآن کریم

(سطح مقدماتی)

گردآوری و تنظیم

واحد پژوهشی مؤسسه قرآنی عالم آل محمّد اهواز

سرشناسه: عجرشی، حمید، ۱۳۶۹-
عنوان و نام پدیدآور: سراج: آموزش تجوید قرآن کریم/ گردآوری و تنظیم واحد پژوهشی موسسه قرآنی عالم آل محمد اهواز، حمید عجرشی.
مشخصات نشر: قم: میرفتاح، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری: ج.: جدول.
شابک: دوره ۵-۸-۹۰۳۰۵-۶۲۲-۹۷۸؛ ج.۱. ۲-۹-۹۰۳۰۵-۶۲۲-۹۷۸؛ ج.۱.۲-۰۲-۸۴۰۳-۶۲۲-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: ج.۱. آموزش روخوانی قرآن کریم (یکصد و شانزده نکته آموزشی).- ج.۲. آموزش تجوید قرآن کریم (سطح مقدماتی)
موضوع: قرآن -- قرائت -- راهنمای آموزشی
قرآن -- تجوید
شناسه افزوده: موسسه قرآنی عالم آل محمد. واحد پژوهشی
رده بندی کنگره: BP۷۴/۵
رده بندی دیویی: ۱۵۱۰۷/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی: ۹۵۱۶۹۱۶
اطلاعات رکود کتابشناسی: فیپا

انتشارات میرفتاح تاسیس ۱۳۹۹

سراج (جلد دوم) ـ آموزش تجوید (سطح مقدماتی)

گردآوری و تنظیم:.....حجت‌الاسلام حمید عجرشی
ناشر:.....انتشارات میرفتاح
طراح جلد :..... گرافیک ام بی
صفحه آرا: ..... حسن محسنی
چاپخانه:.....لیتوگرافی و چاپ اعتماد
نوبت و سال چاپ:..... اول بهار ۱۴۰۳
شمارگان: .....۱۰۰۰ نسخه
قیمت:.....۷۰۰۰۰ تومان
شابک: ۱-۰۲-۸۴۰۳-۶۲۲-۹۷۸
شابک دوره:.....۲-۹-۹۰۳۰۵-۶۲۲-۹۷۸

فهرست مطالب

مقدمه ۷

بخش اول: مباحث مقدماتی ۱۱

درس اول: آداب تلاوت قرآن ۱۳

درس دوم: مروری بر مباحث همزه وصل ۱۹

بخش دوم: مخارج حروف ۲۹

درس سوم: مخرج حروف (ث، س، ص) ۳۱

درس چهارم: مخرج حروف (ت، ط) ۳۷

درس پنجم: مخرج حروف (ذ، ز، ض، ظ) ۴۲

درس ششم: مخرج حروف (غ، ق) ۴۹

درس هفتم: مخرج حروف (ه، ح) ۵۵

درس هشتم: مخرج حروف (ء، ع) ۵۹

درس نهم: مخرج حرف (و) ۶۳

بخش سوم: صفات حروف ۶۷

درس دهم: صفت استعلاء و استفال ۶۹

درس یازدهم: صفت قلقله و غُنّه ۷۷

بخش چهارم: احکام حروف ۸۵

درس دوازدهم: تفخیم و ترقیق «ل» و «الف مدی» ۸۷

درس سیزدهم: تفخیم و ترقیق «ر» ۹۴

درس چهاردهم: ادغام ۱۰۰

درس پانزدهم: احکام نون ساکنه ۱۰۶

درس شانزدهم: احکام میم ساکنه ۱۱۳

درس هفدهم: احکام مد و قصر ۱۱۸

مقدمه

امیرمؤمنان علی علیه‌السلام می‌فرماید:

(القرآن) مِنْ ظَاهِرِ عِلْمٍ وَ بَاطِنِ حُكْمٍ. لَا تَفْنَى غَرَائِبُهُ وَ لَا تَنْقَضِي عَجَائِبُهُ، فِيهِ مَرَابِيعُ النِّعَمِ وَ مَصَابِيحُ الظُّلَمِ، لَا تُفْتَحُ الْخَيْرَاتُ إِلَّا بِمَفَاتِيحِهِ وَ لَا تُكْشَفُ الظُّلُمَاتُ إِلَّا بِمَصَابِيحِهِ، قَدْ أَحْمَى حِمَاهُ وَ أَرْعَى مَرْعَاهُ، فِيهِ شِفَاءُ [الْمُشْتَفِي] الْمُسْتَشْفِي وَ كِفَايَةُ الْمُكْتَفِي (نهج البلاغه، خطبه ۱۵۲).

(قرآن) ظاهرش علم و باطنش حکمت است. نوآوری‌های آن پایان نگیرد و شگفتی‌هایش تمام نمی‌شود. در قرآنْ برکات و خیرات، چونان سرزمین‌های پرگیاه در اول بهار فراوان است، و چراغ‌های روشنی‌بخش تاریکی‌ها فراوان دارد. درِ نیکی‌ها جز با کلیدهای قرآن باز نشود و تاریکی‌ها جز با چراغ‌های آن روشنایی نمی‌توان بخشید. مرزهایش

محفوظ و چراگاه‌هایش را خود نگهبان است. هر درمان‌خواهی را درمان می‌کند و هر بی‌نیازی را در طلب، کافی است.

عزیزان، قرآن کریم سراسر نور و برکت، و سراسر علم و حکمت است و خلاصه آنکه مانند آن نبوده و نخواهد بود:

قُل لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الإِنسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَن يَأْتُواْ بِمِثْلِ هَـذَا الْقُرءانِ لاَ يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا (اسراء: ۸۸)

و هرآنچه انسان برای رسیدن به سعادت نیاز دارد، در آن قرار داده شده است. برنامه‌ای جامع و کامل برای سفر روحانی و طی طریق الهی و قرار گرفتن در مسیر پیامبران و امامان علیهم‌السلام است. ظاهر و باطنش بی‌نظیر است، ظاهرش بسیار زیبا، دل‌نشین و اثرگذار است و برای یادگیری آن، چند درس را باید فراگرفت؛ مانند قواعد روخوانی، تجوید، مفاهیم و صوت‌ولحن که تلفیق همه این‌ها سبب می‌شود آیات الهی زیبا تلاوت گردد و احساس انسان‌ها را تکان دهد تا بتوان معانی بلند و والای آیات الهی را به دیگران نیز منتقل کرد.

در این کتاب، مختصر و مقدمه‌وار به مباحث شیرین تجوید در چگونگی صحیح ادا کردن حروف اشاره شده است تا ان‌شاءالله کمک خوبی برای یادگیری تجوید سطح عالی باشد.

تجوید شامل سه مطلب است:

۱. مخارج حروف: در این کتاب برخلاف کتاب‌های دیگر، حروفی که ازنظرِ ادا میان فارسی و عربی بین آن‌ها تفاوت وجود دارد، به شش دسته تقسیم شده‌اند تا در ادای صحیح حروف مهم و مشکل بتوان آن‌ها را تلفظ نمود.

۲. صفات حروف: در این کتاب، به چهار صفت مهم و کاربردی اشاره شده است که یادگیری آن‌ها در زیبایی تلاوت اثر فراوان دارد.

۳. احکام حروف: این احکام در شش درس تدوین شده و کلیات احکام در آن‌ها موردتوجه قرار گرفته و در پایان موارد سَکت در قرآن کریم بیان گردیده است.

امتیازهای کتاب

۱. همان‌طور که در کتاب آموزش روخوانی از کلمات و عبارات جزء ۳۰ استفاده شده بود، در این کتاب از کلمات و عبارات جزء ۲۸ و ۲۹ بیشتر استفاده شده است؛ چراکه حافظان مبتدی قرآن، معمولاً از حفظ جزءهای آخر شروع می‌کنند و یادگیری ادای صحیح کلمات برایشان بسیار مهم‌تر است. همچنین در تدوین مجموعه آموزش قرآن سراج، سعی شده است که آموزش از مرحله آسان به سخت باشد.

۲. سعی شده تعاریف و شرح مطالب، ساده باشد و با مثال و تشبیه بیان شود.

۳. در پایان هر درس قسمتی از خطبه بلند و بالای ۱۹۸ نهج البلاغه در موضوع قرآن کریم آورده شده است. همان‌طور که در کتاب آموزش روخوانی در پایان هر درس، موضوعی با نام «قرآن در قرآن» مطرح شده بود، در این کتاب، موضوعی با نام «قرآن در نهج البلاغه» بیان شده است تا قرآن و عترت در کنار هم قرار گیرند.

بخش اول

مباحث مقدماتی

درس اول: آداب تلاوت

درس دوم: مروری بر مباحث همزه وصل

درس اول:

آداب تلاوت قرآن

قرآن کریم برای رساندن انسان به کمال و رشد، بر قلب مطهر پیامبر گرامی اسلام ﷺ در ۲۳ سال به‌صورت تدریجی و در شب قدر به‌صورت دفعی و کامل نازل شد. بنابراین برای بهره‌گیری از آن، باید مقدماتی را موردتوجه قرار داد تا روح ما آماده پذیرایی آن گردد و به هدف تلاوت این کتاب عزیز نزدیک‌تر شود.

آداب ظاهری و باطنی

۱. اخلاص: قبل از هر کار باید نیت آن را خالص کرد؛ یعنی کار برای خوش‌دلی دیگران یا به پیروی از هوا و هوس نباشد و تنها برای جلب رضایت باری‌تعالی باشد تا موردقبول قرار گیرد. درباره اخلاص عمل، آیات و روایات گوهرباری در کتب اخلاقی اشاره شده است که چند مورد از آن‌ها بیان می‌شود:

الف. دین خالص برای خداست: «أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ» (زمر: ۳).

ب. تنها عبادت خالص موردقبول است: «فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ» (زمر: ۲).

ج. اخلاص نهایت دین، عبادت مقرّبان، ملاک و معیار عبادت، و اوج ایمان و نهایت یقین است: «اَلإخْلاصُ غايَةُ الدِّينِ، عِبادَةُ المُقَرَّبينَ، مِلاكُ العِبادَةِ، أعلى الإيمان، نهاية اليقين».[1]

۲. پاکی و طهارت: قرآن کتابی سراسر نور است. بنابراین، برای دریافت این نور باید مقدماتی فراهم کرد که یکی از آن‌ها پاکی و طهارت ظاهر و باطن است. برای پاکی ظاهر باید وضو گرفت و برای طهارت باطن باید روح خود را از آلودگی به گناه پاک کرد تا گیرایی ما از آن نور بیشتر شود. قرآن می‌فرماید: «لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ؛ جز پاکان به آن دست نمی‌زنند» (واقعه: ۷۹).

۳. استعاذه: «استعاذه» یعنی پناه بردن، و در تلاوت قرآن کریم به معنای پناه بردن به خداوند از شر شیطان رجیم و لعین است تا با آن، او را از خود دور کنیم. خداوند در آیه ۹۸ سوره نحل می‌فرماید: «فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ».

هدف از این استعاذه را خداوند در آیه بعد می‌فرماید؛ اینکه به‌واسطه آن، دیگر شیطان نمی‌تواند بر شما تسلط یابد و ایمان و توکلتان بر خدا را می‌رساند و باعث تقویت آن می‌شود: «إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ» (نحل: ۹۹). البته باید توجه داشت که این استعاذه همچنان‌که به زبان گفته شود، در دل هم جاری گردد؛ چراکه ذکر زبان بدون همراهی دل و جان انسان نمی‌تواند اثر کاملی به جای گذارد و به‌حقیقت شیطان را از ما دور سازد.

---

۱. میزان الحکمة، ح۷۴۳۵، ۴۷۳۹ و ۴۷۴۷.

به عبارت دیگر، اگر استعاذه، حقیقی نباشد، سلطه شیطان بر روح ما سایه می‌افکند و قدم‌به‌قدم ما را به شرک خفی یا جلی نزدیک می‌کند و این مطلب در ادامه آیات قبلی ذکر شده است: «إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ» (نحل: ۱۰۰).

۴. بسمله: در آغاز تلاوت، مستحب و لازم است قاری عبارت «بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» را پس از استعاذه بگوید که به‌طور خلاصه به آن «بسمله» می‌گویند؛ چراکه به فرموده امام صادق علیه‌السلام درهای طاعت با آن گشوده می‌شود؛ همان‌طور که در گفتن استعاذه، درهای گناه بسته می‌شود.[۱]

۵. تلاوت قرآن به‌صورت ترتیل: خداوند به پیامبر گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله سفارش می‌کند قرآن را به‌صورت ترتیل، یعنی شمرده‌شمرده و صحیح همراه با تدبّر در آیات تلاوت کند: «وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا» (مزمل: ۴) و خود خداوند می‌فرماید که ما قرآن را بر تو خواندیم: «وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا» (فرقان: ۳۲).

بنابراین، در قرائت قرآن باید این روش را مدّنظر قرار داد و از سرعت بیش از حد پرهیز کرد؛ چراکه گفتیم هدف از نزول قرآن تفکر، تعقل و تدبّر در آن و رسیدن به سعادت دنیا و آخرت است و برای آنکه در دل و جان ما اثر گذارد و سبب پرورش آن گردد، باید آرام‌آرام غذای معنوی را به آن برسانیم. هنگام رسیدن به آیات بهشت، آن را از خدای منّان طلب کنیم و هنگام رسیدن به آیات عذاب و جهنم، به خدای مهربان پناه ببریم. این همان سفارش امام صادق علیه‌السلام به پیروانش است.[۲]

---

۱. میزان الحکمة، ح ۱۶۵۲۸.
۲. اصول کافی، ترجمه صادق حسن‌زاده، ج۴، ص۵۷۵-۵۷۶.

قرائت‌های سه‌گانه

همان‌طور که گفته شد، ترتیل، قرائت صحیح قرآن است که توجه به معانی نیز در آن موردعنایت است که آن را از نظر سرعت به سه‌گونه تقسیم کرده‌اند:

۱. تحقیق: تلاوت قرآن با سرعت کم و دقت زیاد که در امر آموزش می‌توان از آن بهره گرفت و برای نحوه ادای حروف، شنیدن چنین قرائت‌هایی توصیه می‌شود.

۲. تدویر: تلاوت قرآن با سرعت متوسط نسبت‌به تحقیق که در زمان یکسان، آیات بیشتری قابلِ‌تلاوت است. این روش قرائت، روش ترتیل معمولی است و بیشتر موردقبول است.

۳. **تحدیر یا حَدر:** تلاوت با سرعت زیاد، به‌طوری که یک جزء در کمتر از یک ساعت خوانده می‌شود. البته شنیدن چنین تلاوت‌هایی برای مبتدی توصیه نمی‌شود؛ چراکه در آغاز برای قرآن‌آموزان، صحیح ادا کردن حروف و رعایت احکام آن‌ها، از قرائت آیات بسیار در زمان کوتاه اهمیت بیشتری دارد.

تجوید

تعریف تجوید: در لغت یعنی تحسین، تکمیل و نیکو گردانیدن، و در اصطلاح، قرائتِ صحیح و ادا کردن هر حرف از نظر مخرج، صفات و احکام آن است. البته تعریف‌های دیگری هم بیان شده که بیانگر تعریفی است که گفته شد.

مخارج حروف: محل تلفظ حروف در دستگاه تکلم، برای مثال، خروج حروف «ب» و «م» که از برخورد دولب به همدیگر تولید می‌شوند.

صفات حروف: حالت‌های مختلفی که همیشه با حرف هست؛ مانند درشت

تلفظ کردن حروفِ «ص»، «ض»، «ط»، «ظ»، «غ»، «خ»، «ق» و به‌نرمی ادا کردن حروف باقی‌مانده، که به اوّلی «استعلاء» و به دومی «استفال» گویند.

احکام حروف: حالت‌های مختلفی که هنگام ترکیب حروف در کلمه تحت شرایطی برای آن پیش می‌آید. برای مثال، اگر بعد از «ن ساکن» یکی از شش حرف «یرملون» بیاید، «ن ساکن» حذف می‌شود و تنها غنهٔ آن (صدای بینی) در برخورد با چهار حرف «یمون» باقی می‌ماند؛ مانند: مَنْ یَشَآء ← مَیَّشَآء.

از آنچه گفته شد، دانستیم در تجوید سه بخش مورد بحث و شناخت قرار خواهد گرفت: ۱. شناخت مخارج حروف؛ ۲. شناخت احکام حروف؛ ۳. شناخت صفات حروف.

فایده فراگیری تجوید: فراگیری تجوید از چند منظر قابلِ اهمیت است:

۱. تأثیر آن در تلاوت ترتیل: از امام علی ﷺ سؤال شد: ترتیل چیست؟ فرمود: «الترتیل: تجوید الحروف و حفظ الوقوف»؛[۱] یعنی ترتیل، ادای حروف و حفظ وقوف است.

بنابراین، تجوید به معنای صحیح ادا کردن حروف، حرکات و بیان روشن آن‌هاست که طبیعتاً اگر موردعنایت قرار نگیرد، تلاوت قرآن از آنچه در زمان پیامبر ﷺ و امامان ﷺ خوانده می‌شد، فاصله خواهد گرفت و آنچه موردتوصیه قرار گرفته، درعمل دیده نخواهد شد.

۲. تأثیر آن در حلاوت و زیبایی تلاوت: بخش عمده‌ای از زیبایی قرآن، مرهون رعایت قواعد تجوید است و درواقع تجوید یعنی زیباسازی. حال اگر برعکس

۱. النشر فی القراءات العشر؛ آموزش قرآن حسین قدسی، ص۷۵.

آن عمل شود و این قواعد موردتوجه قرار نگیرد، دیگر لذت شنیدن قرآن با آنچه در حال حاضر هست، به میزان ملموسی کم خواهد شد.

۳. تجوید در نماز: در نماز، صحیح خواندن اذکار مهم است و فصیح خوانی لازم نیست؛ هرچند بهتر است، و قابلِ انکار نیست که باید موردعنایت قرار گیرد. برای مثال حرف «ض» در کلمه «ضالّین» به حرف «ظ» تبدیل نشود که باعث باطل شدن نماز می‌شود و در رساله‌های مراجع معظّم بدان اشاره شده است، مگر آنکه برای کسانی یادگیری آن پس از تکرار و تمرین، مورد عُسر و حرج قرار گیرد که دراین‌صورت اشکالی نخواهد داشت. بنابراین، تا می‌توانیم و امکان دارد، باید برخی قواعد مهم و پرکاربرد را فراگیریم تا حروف را صحیح ادا کنیم.

قرآن در نهج البلاغه ۱۸

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ نُوراً لَا تُطْفَأُ مَصَابِيحُهُ وَ سِرَاجاً لَا يَخْبُو تَوَقُّدُهُ.

سپس قرآن را بر او (پیامبرﷺ) نازل فرمود و آن نوری است که خاموشی ندارد و چراغی که درخشندگی آن زوال نپذیرد.

پرسش و پاسخ

۱. آداب تلاوت را نام ببرید.

۲. تجوید در لغت و اصطلاح به چه معناست؟

۳. خداوند در آیه چهارم سوره مزمل به پیامبر اکرم ﷺ چه دستوری می‌دهد؟

درس دوم:

مروری بر مباحث همزه وصل

بخشی از درس همزه در جلد اول از مجموعه سراج (آموزش روخوانی قرآن کریم) مورد توجه قرار گرفت، ولی برای کامل کردن بحث، در بخش اول این کتاب بدان اشاره می‌کنیم.

تعریف همزه وصل: همزه‌ای است بدون علامت و بر کلماتی می‌آید که با علامت سکون یا تشدید هستند؛ چراکه خواندن کلماتی که با سکون یا تشدید آغاز می‌شوند، ممکن نیست. بنابراین، باید حرفی دارای حرکت، قبل از آنها قرار گیرد تا خوانده شوند. برای مثال کلمات «تَّبَعَ، كُتُبوا، نْصُرني» قابلِ خواندن نیستند و هنگام تلفظ باید این‌گونه خوانده شوند: «اِتَّبَعَ، اُكْتُبوا، اُنْصُرني». اگر این همزه وسط دو کلمه بیاید، خوانده نمی‌شود؛ چون کارش وصل کردن است و برای آنکه شناخته شود، معمولاً روی آن صاد کوچکی می‌گذارند. لازم به توضیح است که درمقابلِ همزه وصل، همزه قطع قرار دارد که جزء اصل کلمه

است و دارای حرکات سه‌گانه بوده، هیچ‌گاه حذف نمی‌شود:

همزه وصل: أنِ اتَّبِع، الَّذينَ اتَّخَذوا، جَعَلَ الْقَمَر.

همزه قطع: إنّي، أَعُوذُ، أسْئَلَكَ، إنّا، أعْطَيْناكَ.

با توجه به مثال‌ها، این نکته بیان می‌شود که همزه وصل حرکت ندارد، ولی همزه قطع حرکت دارد و در اول کلمه هم می‌آید.

خلاصه: همزه وصل، همزه‌ای است که در ابتدای کلام خوانده می‌شود، ولی در وسط کلام خوانده نمی‌شود.

چگونگی تشخیص حرکت همزه وصل

همان‌طور که در مثال‌های یادشده مشاهده کردید، همزه وصل با حرکت‌هایی متفاوت خوانده شد. علت این تفاوت چیست؟ پاسخ این سؤال را در این بخش خواهیم یافت.

همزه وصل بر سر فعل و اسم و حرف می‌آید و تشخیص حرکت آن با قاری است.

۱. حرف: در قرآن کریم تنها حرفی که همزه وصل دارد، حرف تعریف (ال) است که همیشه در صورت ابتدا به آن، حرکت فتحه می‌گیرد؛ مانند:

نوشته می‌شود	خوانده می‌شود
الْفُرقان	اَلْفُرقان
الْكِتٰب	اَلْكِتٰب
الْأُوَّلين	اَلْأُوَّلين
الْمُرْسَلين	اَلْمُرْسَلين

۲. اسم: هنگامی‌که همزه وصل بر اسم آید، همیشه حرکت کسره می‌گیرد. در قرآن کریم همزه وصل بر اسم‌های «پسر، دختر، مرد، زن، اسم و دو» می‌آید:
اِبْن، اِبْنَت، اِمْرَء، اِمْرَأَت، اِسْم، اِثْنَى (اِثْنا، اِثْنَتَا، اِثْنَيْنِ، اِثْنانِ، اِثْنَتَيْنِ).

چند مثال:

مِنهُمُ اثْنَى عَشَرَ، عیسی ابْنُ مَرْیَمَ، مَرْیَمَ ابنَتَ عِمْران، اَبُوكِ امْرَءَ، ثانِيَ اثْنَيْنِ، كَفَروا امْرَأَت.

۳. فعل: بقیه کلمات فعل هستند که همزه وصل در آن، کسره یا ضمه می‌گیرد:

الف. اگر اولین حرف متحرک بعد از همزه وصل در فعل مفتوح یا مکسور باشد، همزه وصل مکسور است؛ مانند:

نوشته می‌شود	خوانده می‌شود
اقْتَرَبَت	اِقْتَرَبَت
افْتَدَتْ	اِفْتَدَتْ
اغْفِرْلَنا	اِغْفِرْلَنا
اسْتَوىٰ	اِسْتَوىٰ

ب. اگر اولین حرف متحرک بعد از همزه وصل ضمه باشد، همزه وصل ضمه می‌گیرد؛ مانند:

نوشته می‌شود	خوانده می‌شود
انْصُرْني	اُنْصُرْني
اسْتُضْعِفُوا	اُسْتُضْعِفُوا
انْشُزوا	اُنْشُزوُا
ادْخُلُوا	اُدْخُلُوا

استثنائات

در قرآن کریم برخی کلمات، خلاف قاعده خوانده می‌شوند که با آن‌ها آشنا خواهیم شد:

۱. همزه وصل در شش فعل اگر خوانده شود، به‌جای آنکه حرکت ضمه بگیرد، حرکت کسره می‌گیرد؛ آن‌ها عبارت‌اند از:

نوشته می‌شود	خوانده می‌شود
اُمْضُوا	اِمْضُوا
اُقْضُوا	اِقْضُوا
اُبْنُوا	اِبْنُوا
اُئْتُوا	اِئْتُوا
اُمْشُوا	اِمْشُوا
اُهْدُوا	اِهْدُوا

علت آن است که دراصل این افعال به‌صورت (اِمْضِیُواْ، اِقْضِیُواْ، اِبْنِیُواْ، اِئْتِیُواْ، اِمْشِیُواْ، اِهْدِیُواْ) بوده است که در اصل حرف اول متحرک این کلمات مکسور می‌باشد.

۲. اگر بعد از همزه وصل، همزه ساکنه بیاید، در صورت ابتدا به کلمه، همزه ساکنه به «یاء مدی» تبدیل می‌شود که در قرآن شش کلمه‌اند:

نوشته می‌شود	خوانده می‌شود
ائْتِ	اِیتِ
ائْتِنا	اِیتِنا

نوشته می‌شود	خوانده می‌شود
ائْتُوني	اِيتُوني
ائْتِيا	اِيتِيا
ائْتُوا	اِيتُوا
ائْذَن	اِيذَن

۳. همزه ساکنه در کلمه «اُؤْتُمِنَ» در صورت ابتدا به کلمه، به شکل واو مدی «اُوتُمِنَ» تلفظ می‌گردد.

۴. اگر همزه استفهام بر افعال دارای همزه وصل بیاید، همزه وصل در کتابت حذف می‌شود و فقط همزه استفهام باقی می‌ماند؛ زیرا ثقالت (سنگینی و سختی تلفظ) در تلفظ ایجاد می‌شود. مثال:

اَسْتَغفَرْتَ　　اَتَّخَذْتُمْ　　اَطَّلَعَ　　اَفْتَرىٰ

اَصْطَفىٰ　　اَتَّخَذْناهُمْ　　اَسْتَكْبَرْتَ

۵. اگر همزه استفهام بر «ال تعریف» بیاید، همزه وصل به الف مدی تبدیل یا بین همزه و الف مدی بدون تیزی خوانده می‌شود و تنها موارد آن سه کلمه ذیل است:

(آلذَّكَرَينِ) ← «آلذَّكَرَين» یا «أَـلذَّكَرَين»

(آلْآن) ← «آلآن» یا «أَـلآن»

(آللهُ) ← «آللهُ» یا «أَـللهُ»

۶. اگر «ال تعریف» بر همزه وصل بیاید، همزه وصل حذف می‌شود و لام ساکنه، کسره می‌گیرد که تنها مورد آن در عبارت «بِئْسَ الِاسْمُ الفُسُوقُ» (حجرات:۱۱) آمده که به‌صورت (بِئْسَ لِسمُ الفُسُوقُ) خوانده می‌شود.

قرآن در نهج البلاغه

وَبَحْراً لا يُدْرَكُ قَعْرُهُ.

و دریایی است که ژرفای آن درک نشود.

مهارت‌آموزی

سوره مبارکه مجادله را تلاوت کنید و به نحوه خواندن همزه وصل و همزه قطع دقت بیشتری کنید.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

قَدْ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوْلَ ٱلَّتِي تُجَٰدِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِيٓ إِلَى ٱللَّهِ وَٱللَّهُ
يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَآ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌۢ بَصِيرٌ ﴿١﴾ ٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِنكُم مِّن
نِّسَآئِهِم مَّا هُنَّ أُمَّهَٰتِهِمْ ۖ إِنْ أُمَّهَٰتُهُمْ إِلَّا ٱلَّٰٓـِٔي وَلَدْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ
مُنكَرًا مِّنَ ٱلْقَوْلِ وَزُورًا ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾ وَٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ
مِن نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا۟ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ۚ
ذَٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِۦ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ۖ فَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ
مِسْكِينًا ۚ ذَٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ ۗ وَلِلْكَٰفِرِينَ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحَآدُّونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ كُبِتُوا۟ كَمَا كُبِتَ
ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ وَقَدْ أَنزَلْنَآ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ ۚ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ
﴿٥﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوٓا۟ ۚ أَحْصَىٰهُ ٱللَّهُ وَنَسُوهُ ۚ
وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿٦﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا

فِي ٱلۡأَرۡضِۖ مَا يَكُونُ مِن نَّجۡوَىٰ ثَلَٰثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمۡ وَلَا خَمۡسَةٍ إِلَّا
هُوَ سَادِسُهُمۡ وَلَآ أَدۡنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكۡثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمۡ أَيۡنَ مَا كَانُواْۖ
ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُواْ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٌ ٧ أَلَمۡ
تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ نُهُواْ عَنِ ٱلنَّجۡوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُواْ عَنۡهُ وَيَتَنَٰجَوۡنَ
بِٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِ وَمَعۡصِيَتِ ٱلرَّسُولِۖ وَإِذَا جَآءُوكَ حَيَّوۡكَ بِمَا لَمۡ يُحَيِّكَ
بِهِ ٱللَّهُ وَيَقُولُونَ فِيٓ أَنفُسِهِمۡ لَوۡلَا يُعَذِّبُنَا ٱللَّهُ بِمَا نَقُولُۚ حَسۡبُهُمۡ جَهَنَّمُ
يَصۡلَوۡنَهَاۖ فَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ٨ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَنَٰجَيۡتُمۡ فَلَا
تَتَنَٰجَوۡاْ بِٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِ وَمَعۡصِيَتِ ٱلرَّسُولِ وَتَنَٰجَوۡاْ بِٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ
وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِيٓ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ٩ إِنَّمَا ٱلنَّجۡوَىٰ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ
لِيَحۡزُنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَيۡسَ بِضَآرِّهِمۡ شَيۡـٔٗا إِلَّا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۚ وَعَلَى ٱللَّهِ
فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ١٠ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَكُمۡ تَفَسَّحُواْ
فِي ٱلۡمَجَٰلِسِ فَٱفۡسَحُواْ يَفۡسَحِ ٱللَّهُ لَكُمۡۖ وَإِذَا قِيلَ ٱنشُزُواْ فَٱنشُزُواْ
يَرۡفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمۡ وَٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡعِلۡمَ دَرَجَٰتٖۚ وَٱللَّهُ بِمَا
تَعۡمَلُونَ خَبِيرٞ ١١ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نَٰجَيۡتُمُ ٱلرَّسُولَ فَقَدِّمُواْ بَيۡنَ
يَدَيۡ نَجۡوَىٰكُمۡ صَدَقَةٗۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ لَّكُمۡ وَأَطۡهَرُۚ فَإِن لَّمۡ تَجِدُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ
غَفُورٞ رَّحِيمٌ ١٢ ءَأَشۡفَقۡتُمۡ أَن تُقَدِّمُواْ بَيۡنَ يَدَيۡ نَجۡوَىٰكُمۡ صَدَقَٰتٖۚ فَإِذۡ
لَمۡ تَفۡعَلُواْ وَتَابَ ٱللَّهُ عَلَيۡكُمۡ فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَطِيعُواْ
ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥۚ وَٱللَّهُ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ١٣ ۞أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ تَوَلَّوۡاْ
قَوۡمًا غَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مَّا هُم مِّنكُمۡ وَلَا مِنۡهُمۡ وَيَحۡلِفُونَ عَلَى
ٱلۡكَذِبِ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ١٤ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمۡ عَذَابٗا شَدِيدًاۖ إِنَّهُمۡ سَآءَ مَا

كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ ٱتَّخَذُوٓا۟ أَيْمَٰنَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ فَلَهُمْ
عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٦﴾ لَّن تُغْنِىَ عَنْهُمْ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ۚ
أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًا
فَيَحْلِفُونَ لَهُۥ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَىْءٍ ۚ أَلَآ
إِنَّهُمْ هُمُ ٱلْكَٰذِبُونَ ﴿١٨﴾ ٱسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ ٱلشَّيْطَٰنُ فَأَنسَىٰهُمْ ذِكْرَ ٱللَّهِ ۚ
أُو۟لَٰٓئِكَ حِزْبُ ٱلشَّيْطَٰنِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ ٱلشَّيْطَٰنِ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿١٩﴾
إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحَآدُّونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ أُو۟لَٰٓئِكَ فِى ٱلْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾ كَتَبَ ٱللَّهُ
لَأَغْلِبَنَّ أَنَا۠ وَرُسُلِىٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾ لَّا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ
وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ يُوَآدُّونَ مَنْ حَآدَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَوْ كَانُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ أَوْ
أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوَٰنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْإِيمَٰنَ
وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ ۖ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ
فِيهَا ۚ رَضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ حِزْبُ ٱللَّهِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ
ٱللَّهِ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

پرسش و پاسخ

۱. تنها مورد حرف دارای همزه وصل در قرآن ..... است که در صورت ابتدا به کلمه حرکت ..... می‌گیرد.

۲. اگر اولین حرف متحرک بعد از همزه وصل در فعل فتحه یا کسره باشد، همزه وصل در صورت ابتدا چه حرکتی می‌گیرد؟

الف. کسره ☐ ب. فتحه ☐ ج. ضمّه ☐

۳. همـزه اگـر خوانده شـود، «همزه قطع» نـام دارد و اگر در میـان دو کلمه بیاید، «همزه وصل» است. ص ☐ غ ☐

۴. حرکت همزه در اسم همیشه فتحه است. ص ☐ غ ☐

۵. حرکت همزه وصل را در کلمات زیر مشخص کنید:

انشَقّ ازْدُجِرَ اسْتِحْیاءٍ اسْکُنُوا ارْکُضْ

۶. صحیح یا غلط بودن نحوه تلفظ کلمات داده‌شده را مشخص کنید.

اهْدُوا ← اِهْدُوا ص ☐ غ ☐

ائْذَن ← اِیذَن ص ☐ غ ☐

اؤْتُمِنَ ← اُوتُمِنَ ص ☐ غ ☐

۷. آیات را تلاوت کنید و حرکت همزه وصل را مشخص کنید.

۱. «الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ» (ملک: ۲).

۲. «الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ» (معارج: ۲۳).

۳. «اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ» (نازعات: ۱۷).

۴. «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ» (علق: ۱).

۵. «ادْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ» (نحل: ۱۲۵).

۶. «اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ» (عنکبوت: ۴۵).

۷. «ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَٰذَا» (احقاف: ۴).

۸. «ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا» (فصلت: ۱۱).

بخش دوم:

مخارج حروف

درس سوم: مخرج حروف (ث س ص)

درس چهارم: مخرج حروف (ت ط)

درس پنجم: مخرج حروف (ذ ز ض ظ)

درس ششم: مخرج حروف (غ ق)

درس هفتم: مخرج حروف (ه ح)

درس هشتم: مخرج حروف (ء ع)

درس نهم: مخرج حرف (و)

درس سوم:

مخرج حروف (ث، س، ص)

در قواعد روخوانی حرکات کوتاه و کشیده را خوانده‌اید و دانسته شد که تفاوت آن‌ها کمّی است؛ یعنی حرکات کوتاه با یک ضرب و حرکات کشیده با دوضرب خوانده می‌شود که این را «کلید اول زبان عربی» می‌نامند. حال در این درس می‌خواهیم «کلید دوم زبان عربی» را فراگیریم و آن مخارج حروف است.

درس مخارج حروف مهم‌ترین درس تجوید است؛ چراکه بدون یادگیری آن، به‌ویژه برای غیرعرب‌زبانان، ادای صحیح حروف بسیار مشکل است. از طرفی این درس بحث وسیعی دارد که در تجوید سطح عالی به آن پرداخته خواهد شد. در این کتاب تنها به مخرج حروف مهم از بین ۲۸ حرف عربی می‌پردازیم که در زبان فارسی به یک شکل ادا می‌شوند، اما در عربی ادای آن‌ها متفاوت است.

تعریف مخرج: محل خروج و در اصطلاح قرائت، ادا نمودن حرف در دستگاه تکلم است؛ به این معنا که بدانیم حرف در کدام قسمت از دستگاه تکلم تولید می‌شود. برای مثال مخرج «ب» و «م» در دستگاه تکلم، شفتین (لب‌ها) است که با برخورد به همدیگر این دو حرف تولید می‌شوند.

*** تولید حرف «ث»**

در تولید حرف «ث» نوک زبان با دندان‌های جلو از آرواره بالا (فکّ بالا) برخورد می‌کند و هوا بیرون رانده می‌شود؛ به‌طوری‌که فشار نوک زبان بر دندان‌ها زیاد نباشد تا خروج هوا به‌راحتی انجام گیرد؛ مانند يَلْهَثْ، اَلْمَثاني، ثِيابَهُمْ، بِثالِثٍ، ثَمَرَةٍ.

*** تولید حرف «س»**

سطح جلوی زبان کمی عقب‌تر از نوک زبان با قسمت مقابل خود، میان لثه و سخت‌کام قرار می‌گیرد و از مجرای تنگِ به‌وجودآمده میان سطح جلوی زبان با قسمت میان لثه و سخت‌کام، حرف «س» تولید می‌شود و صدای سوت‌مانندی به گوش می‌رسد؛ مانند نِساءٌ، فاسْتَمِعُواْ، واسْتَكْبَرواْ اسْتِكْبَاراً، إسْرآئيل.

*** تولید حرف «ص»**

تولید حرف «ص» مانند حرف «س» است؛ بااین‌تفاوت که زبان حالت گودی به خود می‌گیرد و شبیه قاشق غذاخوری می‌شود و این حالت باعث ایجاد سوت حجیم می‌گردد که همان «س» پرحجم است؛ مانند قَصَصَ، صِرَاطَ، يَفْصِلُ، نَصِيباً، رَصَداً.

مهارت‌آموزی

تمرین ۱. ثَ، ثِ، ثُ، سَ، سِ، سُ، صَ، صِ، صُ.

تمرین ۲. ثا، ثي، ثُو، سا، سي، سو، صا، صي، صو.

تمرین ۳. تَماثيل، ثَامِنُهُمْ، فَتُثيرُ، وَاسْتَغْشَوْاْ، يُسْجَرونَ، الرِّجْسَ، فَاصْطادُواْ، اَصْناماً، صَلْصالٍ.

تمرین ۴.

۱. «الَّذي خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ طِباقاً» (ملک: ۳).

۲. «ثُمَّ ارجِعِ البَصَرَ كَرَّتَينِ يَنقَلِبْ إلَيْكَ البَصَرُ خاسِئاً وَ هُوَ حَسِيرٌ» (ملک: ۴).

۳. «سَخَّرَها عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيالٍ وَ ثَمٰنِيَةَ اَيّامٍ حُسوماً» (حاقه: ۷).

۴. «نِصْفَهُ أَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلاً» (مزمل: ۳).

۵. «إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلاً ثَقِيلاً» (مزمل: ۵).

۶. «فَاقْرَءُواْ مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْءَانِ» (مزمل: ۲۰).

۷. «وَ لا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ» (مدثر: ۶).

۸. «ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ * ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ * فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ» (مدثر: ۲۲-۲۴).

تمرین ۵. سوره مبارکه حشر را تلاوت کنید و به نحوه خواندن حروف (ث، س، ص) دقت بیشتری کنید.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ ۖ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١﴾
هُوَ ٱلَّذِي أَخْرَجَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ مِن دِيَٰرِهِمْ لِأَوَّلِ
ٱلْحَشْرِ ۚ مَا ظَنَنتُمْ أَن يَخْرُجُوا۟ ۖ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُم مَّانِعَتُهُمْ حُصُونُهُم مِّنَ ٱللَّهِ
فَأَتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا۟ ۖ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلرُّعْبَ ۚ يُخْرِبُونَ
بُيُوتَهُم بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي ٱلْمُؤْمِنِينَ فَٱعْتَبِرُوا۟ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَبْصَٰرِ ﴿٢﴾
وَلَوْلَآ أَن كَتَبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمُ ٱلْجَلَآءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِي ٱلْءَاخِرَةِ
عَذَابُ ٱلنَّارِ ﴿٣﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَآقُّوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ۖ وَمَن يُشَآقِّ ٱللَّهَ
فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٤﴾ مَا قَطَعْتُم مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَآئِمَةً
عَلَىٰٓ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ ٱللَّهِ وَلِيُخْزِيَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾ وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ
رَسُولِهِۦ مِنْهُمْ فَمَآ أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ
يُسَلِّطُ رُسُلَهُۥ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ مَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ
عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْ أَهْلِ ٱلْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ
وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ كَىْ لَا يَكُونَ دُولَةًۢ بَيْنَ ٱلْأَغْنِيَآءِ مِنكُمْ ۚ
وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ
إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٧﴾ لِلْفُقَرَآءِ ٱلْمُهَٰجِرِينَ ٱلَّذِينَ أُخْرِجُوا۟ مِن
دِيَٰرِهِمْ وَأَمْوَٰلِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنًا وَيَنصُرُونَ ٱللَّهَ
وَرَسُولَهُۥٓ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلصَّٰدِقُونَ ﴿٨﴾ وَٱلَّذِينَ تَبَوَّءُو ٱلدَّارَ وَٱلْإِيمَٰنَ
مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً

مِّمَّآ أُوتُواْ وَيُؤۡثِرُونَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ وَلَوۡ كَانَ بِهِمۡ خَصَاصَةٞۚ وَمَن يُوقَ
شُحَّ نَفۡسِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ٩ وَٱلَّذِينَ جَآءُو مِنۢ بَعۡدِهِمۡ
يَقُولُونَ رَبَّنَا ٱغۡفِرۡ لَنَا وَلِإِخۡوَٰنِنَا ٱلَّذِينَ سَبَقُونَا بِٱلۡإِيمَٰنِ وَلَا تَجۡعَلۡ
فِي قُلُوبِنَا غِلّٗا لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٞ رَّحِيمٌ ١٠ ۞أَلَمۡ تَرَ إِلَى
ٱلَّذِينَ نَافَقُواْ يَقُولُونَ لِإِخۡوَٰنِهِمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ لَئِنۡ
أُخۡرِجۡتُمۡ لَنَخۡرُجَنَّ مَعَكُمۡ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمۡ أَحَدًا أَبَدٗا وَإِن قُوتِلۡتُمۡ
لَنَنصُرَنَّكُمۡ وَٱللَّهُ يَشۡهَدُ إِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ١١ لَئِنۡ أُخۡرِجُواْ لَا يَخۡرُجُونَ
مَعَهُمۡ وَلَئِن قُوتِلُواْ لَا يَنصُرُونَهُمۡ وَلَئِن نَّصَرُوهُمۡ لَيُوَلُّنَّ ٱلۡأَدۡبَٰرَ ثُمَّ
لَا يُنصَرُونَ ١٢ لَأَنتُمۡ أَشَدُّ رَهۡبَةٗ فِي صُدُورِهِم مِّنَ ٱللَّهِۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ
قَوۡمٞ لَّا يَفۡقَهُونَ ١٣ لَا يُقَٰتِلُونَكُمۡ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرٗى مُّحَصَّنَةٍ أَوۡ مِن
وَرَآءِ جُدُرِۭۚ بَأۡسُهُم بَيۡنَهُمۡ شَدِيدٞۚ تَحۡسَبُهُمۡ جَمِيعٗا وَقُلُوبُهُمۡ شَتَّىٰۚ ذَٰلِكَ
بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَعۡقِلُونَ ١٤ كَمَثَلِ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ قَرِيبٗاۖ ذَاقُواْ وَبَالَ
أَمۡرِهِمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ١٥ كَمَثَلِ ٱلشَّيۡطَٰنِ إِذۡ قَالَ لِلۡإِنسَٰنِ ٱكۡفُرۡ
فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيٓءٞ مِّنكَ إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ١٦
فَكَانَ عَٰقِبَتَهُمَآ أَنَّهُمَا فِي ٱلنَّارِ خَٰلِدَيۡنِ فِيهَاۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُاْ ٱلظَّٰلِمِينَ
١٧ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلۡتَنظُرۡ نَفۡسٞ مَّا قَدَّمَتۡ لِغَدٖۖ
وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ١٨ وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ نَسُواْ
ٱللَّهَ فَأَنسَىٰهُمۡ أَنفُسَهُمۡۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ١٩ لَا يَسۡتَوِيٓ أَصۡحَٰبُ
ٱلنَّارِ وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۚ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِ هُمُ ٱلۡفَآئِزُونَ ٢٠ لَوۡ أَنزَلۡنَا
هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانَ عَلَىٰ جَبَلٖ لَّرَأَيۡتَهُۥ خَٰشِعٗا مُّتَصَدِّعٗا مِّنۡ خَشۡيَةِ ٱللَّهِۚ

وَتِلْكَ ٱلْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى
لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ۖ هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ ٱللَّهُ
ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْمَلِكُ ٱلْقُدُّوسُ ٱلسَّلَٰمُ ٱلْمُؤْمِنُ ٱلْمُهَيْمِنُ ٱلْعَزِيزُ
ٱلْجَبَّارُ ٱلْمُتَكَبِّرُ ۚ سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ ٱللَّهُ ٱلْخَٰلِقُ
ٱلْبَارِئُ ٱلْمُصَوِّرُ ۖ لَهُ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ ۚ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلْأَرْضِ ۖ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

قرآن در نهج البلاغه

وَمِنْهاجاً لا يُضِلُّ نَهْجُهُ وَشُعاعاً لا يُظْلِمُ ضَوْءُهُ.

راهی که دوندهٔ آن گمراه نگردد، شعله‌ای است که نور آن تاریک نشود.

پرسش و پاسخ

۱. مخرج یعنی ..... و در اصطلاح قرائت ..... .

۲. نوک زبان با دندان‌های جلو از آرواره بالا برخورد می‌کند و هوا بیرون رانده می‌شود. در این حال صدای حرف ..... تولید می‌شود.

س ☐ ص ☐ ث ☐

۳. «صاد» همان «سین» پرحجم است. ص ☐ غ ☐

۵. آیا می‌دانید کدام قسمت از دستگاه تکلم در تولید سه حرف (ث، س، ص) دخالت دارد؟

درس چهارم:

مخرج حروف (ت، ط)

*تولید حرف «ت»

مخرج حرف «ت»: برای تولید حرف «ت» سرِ زبان با صفحه پشت لثه ثنایای بالا (دو دندان جلوی فکّ بالا) تماس می‌گیرد و حرف «ت» تولید می‌شود. حرف «ت» به‌گونه‌ای ادا نشود که هوا از دهان خارج گردد؛ مانند تَبارَكَ، الْمَوْتَ، فَاجْتَبْهُ، تَدَارَكَهُ، مُتَّكِئِينَ.

*تولید حرف «ط»

مخرج حرف «ط»: حرف «ط» شبیه حرف «ت» است، ولی پرحجم و درشت. هنگامی‌که سرِ زبان با صفحه پشت لثه ثنایای بالا قرار می‌گیرد، وسط زبان

حالت گودی به خود می‌گیرد تا درشت بودن این حرف هنگام تولید آن شنیده شود؛ مانند طٰهٰ، اَلطَّآمَّةُ، اِنْطَلَقُوا، نُطْعِمُكُمْ، مُسْتَطِيراً، طِبْتُمْ، طُوبٰى، مُحِيط، فَطَرَ، طَبَقاً.

مهارت‌آموزی

تمرین ۱. تَ، تِ، تُ طَ، طِ، طُ.

تمرین ۲. تا، تی، تو طا، طی، طو.

تمرین ۳. تَنْزِيلٌ، ءَايَاتُهُ، تَدْعُونَ بِالخَاطِئَةِ، الخُرْطُومِ، طَائِفٌ.

تمرین ۴.

۱. «وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ» (انسان: ۸).

۲. «ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ» (قیامت: ۳۳).

۳. «إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَ أَقْوَمُ قِيلاً» (مزمل: ۶).

۴. «وَ أَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ» (جن: ۱۶).

۵. «مِمَّا خَطِيـٰٔـَاتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَاراً» (نوح: ۲۵).

۶. «ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ» (حاقه: ۴۶).

۷. «يَوْمَ نَطْوِي السَّمَآءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ» (انبیاء: ۱۰۴).

۸. «وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا» (اعراف: ۱۶۰).

تمرین ۵. سوره مبارکه قلم را تلاوت کنید و به نحوه خواندن حروف (ت، ط) دقت بیشتری کنید.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

نٓ وَٱلْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿١﴾ مَآ أَنتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ﴿٢﴾ وَإِنَّ
لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾ فَسَتُبْصِرُ
وَيُبْصِرُونَ ﴿٥﴾ بِأَييِّكُمُ ٱلْمَفْتُونُ ﴿٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ
عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾ فَلَا تُطِعِ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُّواْ
لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾ هَمَّازٍ مَّشَّآءٍۭ
بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّۭ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾ أَن
كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾
سَنَسِمُهُۥ عَلَى ٱلْخُرْطُومِ ﴿١٦﴾ إِنَّا بَلَوْنَٰهُمْ كَمَا بَلَوْنَآ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ
إِذْ أَقْسَمُواْ لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا
طَآئِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَٱلصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادَوْاْ
مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾ أَنِ ٱغْدُواْ عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِن كُنتُمْ صَٰرِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَٱنطَلَقُواْ
وَهُمْ يَتَخَٰفَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا ٱلْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ ﴿٢٤﴾
وَغَدَوْاْ عَلَىٰ حَرْدٍ قَٰدِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوٓاْ إِنَّا لَضَآلُّونَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ
مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾ قَالُواْ
سُبْحَٰنَ رَبِّنَآ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَلَٰوَمُونَ
﴿٣٠﴾ قَالُواْ يَٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا طَٰغِينَ ﴿٣١﴾ عَسَىٰ رَبُّنَآ أَن يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَآ

إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا رَٰغِبُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ ٱلْعَذَابُ ۖ وَلَعَذَابُ ٱلْءَاخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ
كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ
ٱلْمُسْلِمِينَ كَٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ لَكُمْ
كِتَٰبٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ أَيْمَٰنٌ
عَلَيْنَا بَٰلِغَةٌ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُم
بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَآءُ فَلْيَأْتُوا۟ بِشُرَكَآئِهِمْ إِن كَانُوا۟ صَٰدِقِينَ
﴿٤١﴾ يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ
﴿٤٢﴾ خَٰشِعَةً أَبْصَٰرُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۖ وَقَدْ كَانُوا۟ يُدْعَوْنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ
وَهُمْ سَٰلِمُونَ ﴿٤٣﴾ فَذَرْنِى وَمَن يُكَذِّبُ بِهَٰذَا ٱلْحَدِيثِ ۖ سَنَسْتَدْرِجُهُم
مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾ وَأُمْلِى لَهُمْ ۚ إِنَّ كَيْدِى مَتِينٌ ﴿٤٥﴾ أَمْ تَسْـَٔلُهُمْ
أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِندَهُمُ ٱلْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ
﴿٤٧﴾ فَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ ٱلْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ
وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾ لَّوْلَآ أَن تَدَٰرَكَهُۥ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ لَنُۢبِذَ بِٱلْعَرَآءِ وَهُوَ
مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾ فَٱجْتَبَىٰهُ رَبُّهُۥ فَجَعَلَهُۥ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِن يَكَادُ
ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَٰرِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا۟ ٱلذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُۥ
لَمَجْنُونٌ ﴿٥١﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٥٢﴾

قرآن در نهج البلاغه

وفُرقاناً لا يُخْمَدُ بُرْهَانُهُ.

و جداکننده حق و باطلی است که درخشش‌هایش خاموش نشود.

پرسش و پاسخ

۱. هنگامی‌که سرِ زبان با پشت لثه ثنایای بالا تماس می‌گیرد، حرف ..... تولید می‌شود.

الف) ط ☐ ب) ت ☐ ج) ض ☐

۲. حرف ..... شبیه حرف «ت»، ولی پرحجم و درشت تلفظ می‌شود.

درس پنجم:
مخرج حروف (ذ، ز، ض، ظ)

*تولید حرف «ز»

مخرج حرف «ز»: مخرج این حرف مانند دو حرف «س» و «ص» است؛ یعنی سطح جلوی زبان با قسمت مقابل خود میان لثه و سخت‌کام بسیار نزدیک می‌شود و از این مجرای تنگ همان‌طور که حرف «س» تلفظ می‌گردد، حرف «ز» را همراه با ارتعاش تارهای صوتی تلفظ می‌کنیم؛ به‌طوری که اگر انگشتان خود را در گوش قرار دهیم، صدایی همچون حمله زنبورها به صورت «وِز وِز» در سرمان ایجاد می‌شود و صدای تولیدشده شبیه به صدای زنبور بوده، در فارسی و عربی تلفظ آن یکسان است؛ مانند الْعِزَّةُ، الزَّوجَيْنِ، يَزْدادُ، اَوْ زِدْ، الْمُزَّمِّلُ.

*تولید حرف «ذ»

مخرج حرف «ذ»: این حرف از تماس نوک زبان با لبه دندان‌های ثنایای بالا

(دودندان جلویی بالا) تولید می‌شود و همانند حرف «ث» است؛ بااین‌تفاوت که در تلفظ حرف «ذ» تارهای صوتی مرتعش می‌شوند و هنگامی‌که انگشتان خود را در گوش قرار می‌دهیم، موج صدایی ایجاد می‌شود، اما در حرف «ث» این‌چنین نیست؛ مانند الذِّكْر، بِإِذْنِ، ذٰلِكَ، الَّذي، يُكَذِّبُكَ.

*تولید حرف «ظ»

مخرج حرف «ظ»: این حرف مانند حرف «ذ» است؛ بااین‌تفاوت که هنگام تماس نوک زبان با سرِ دندان‌های بالا، کف زبان گود، و صدایی پرحجم تولید می‌شود و اگر همانند آنچه برای حرف «ذ» آزمایش شد، برای این حرف هم این کار انجام شود، مشاهده می‌شود موج صدای ایجادشده پرحجم‌تر و سنگین‌تر از آن است؛ همچنان‌که موج صدای ایجادشده از حرف «ذ» از حرف «ز» درشت‌تر است؛ مانند عِظامَاً، ظُلُمَاتٍ، ظِلّاً ظَلِيلاً، الظَّمْئَانُ.

*تولید حرف «ض»

مخرج حرف «ض»: این حرف از مشکل‌ترین حروف زبان عربی است و تنها در این زبان وجود دارد و برای تلفظ آن، بخش اعظم کناره زبان در دو طرف چپ یا راست با دندان‌های اضراس بالا در همان طرف، همراه با ارتعاش تارهای صوتی برخورد می‌کند.

نکته

تلفظ حرف ضاد به دال مفخم نزدیک‌تر است، ولی باید توجه شود که بدون

شـدت زیـاد تلفظ گـردد و مهم‌تر آنکـه تلفظ آن ماننـد «ظ» یا «د» نشـود؛ مانند تَضْحَیٰ، ضَنْکاً، ضِیزَیٰ، بِیضٌ، ضَرَبَ.

مهارت‌آموزی

تمرین ۱. زَ، زِ، زُ، ذَ، ذِ، ذُ، ظَ، ظِ، ظُ، ضَ، ضِ، ضُ.

تمرین ۲. زا، زي، زو، ذا، ذي، ذو، ظا، ظي، ظو، ضا، ضي، ضو.

تمریـن ۳. ضَعْفـاً، أَظْلَلْنَ، کَـذَّبَ، اَنْـزَلَ، لَضَآلُّونَ، الْمَـغْضوبِ، الظّالِمینَ، زَعیمٌ لَیُزْلِقونَكَ، بِذٰلِكَ، فَذَرْني.

تمرین ۴.

۱. «إِذَآ أُلْقُواْ فِیهَا سَمِعُواْ لَهَا شَهِیقاً وَهِیَ تَفُورُ» (ملک: ۷).

۲. «تَکَادُ تَمَیَّزُ مِنَ الْغَیْظِ کُلَّمَآ أُلْقِیَ فِیهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَآ أَلَمْ یَأْتِکُمْ نَذِیرٌ» (ملک: ۸).

۳. «هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَکُمُ الْأَرْضَ ذَلُولاً» (ملک: ۱۵).

۴. «وَ لَا تُضآرُّوهُنَّ لِتُضَیِّقُواْ عَلَیْهِنَّ» (طلاق: ۶).

۵. «وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِینَ إِلَّا تَبَاراً» (نوح: ۲۸).

۶. «وَالَّذِینَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ یُحَافِظُونَ» (معارج: ۳۴).

۷. «وَکُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِینَ» (مدثر: ۴۵).

۸. «فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ» (صافات: ۸).

تمریـن ۵. سـوره مبارکه طلاق و تحریم را تـلاوت کنید و به نحوه خواندن حروف

(ز - ذ - ظ - ض) دقت بیشتری کنید.

سوره طلاق

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا طَلَّقۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحۡصُواْ ٱلۡعِدَّةَۖ
وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ رَبَّكُمۡۖ لَا تُخۡرِجُوهُنَّ مِنۢ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخۡرُجۡنَ إِلَّآ أَن
يَأۡتِينَ بِفَٰحِشَةٖ مُّبَيِّنَةٖۚ وَتِلۡكَ حُدُودُ ٱللَّهِۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ ٱللَّهِ فَقَدۡ
ظَلَمَ نَفۡسَهُۥۚ لَا تَدۡرِي لَعَلَّ ٱللَّهَ يُحۡدِثُ بَعۡدَ ذَٰلِكَ أَمۡرٗا ١ فَإِذَا بَلَغۡنَ
أَجَلَهُنَّ فَأَمۡسِكُوهُنَّ بِمَعۡرُوفٍ أَوۡ فَارِقُوهُنَّ بِمَعۡرُوفٖ وَأَشۡهِدُواْ ذَوَيۡ
عَدۡلٖ مِّنكُمۡ وَأَقِيمُواْ ٱلشَّهَٰدَةَ لِلَّهِۚ ذَٰلِكُمۡ يُوعَظُ بِهِۦ مَن كَانَ
يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّهُۥ مَخۡرَجٗا ٢ وَيَرۡزُقۡهُ
مِنۡ حَيۡثُ لَا يَحۡتَسِبُۚ وَمَن يَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسۡبُهُۥٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ
بَٰلِغُ أَمۡرِهِۦۚ قَدۡ جَعَلَ ٱللَّهُ لِكُلِّ شَيۡءٖ قَدۡرٗا ٣ وَٱلَّٰٓـِٔي يَئِسۡنَ مِنَ
ٱلۡمَحِيضِ مِن نِّسَآئِكُمۡ إِنِ ٱرۡتَبۡتُمۡ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَٰثَةُ أَشۡهُرٖ وَٱلَّٰٓـِٔي لَمۡ
يَحِضۡنَۚ وَأُوْلَٰتُ ٱلۡأَحۡمَالِ أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعۡنَ حَمۡلَهُنَّۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ
يَجۡعَل لَّهُۥ مِنۡ أَمۡرِهِۦ يُسۡرٗا ٤ ذَٰلِكَ أَمۡرُ ٱللَّهِ أَنزَلَهُۥٓ إِلَيۡكُمۡۚ وَمَن
يَتَّقِ ٱللَّهَ يُكَفِّرۡ عَنۡهُ سَيِّـَٔاتِهِۦ وَيُعۡظِمۡ لَهُۥٓ أَجۡرًا ٥ أَسۡكِنُوهُنَّ مِنۡ
حَيۡثُ سَكَنتُم مِّن وُجۡدِكُمۡ وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُواْ عَلَيۡهِنَّۚ وَإِن
كُنَّ أُوْلَٰتِ حَمۡلٖ فَأَنفِقُواْ عَلَيۡهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعۡنَ حَمۡلَهُنَّۚ فَإِنۡ أَرۡضَعۡنَ
لَكُمۡ فَـَٔاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأۡتَمِرُواْ بَيۡنَكُم بِمَعۡرُوفٖۖ وَإِن تَعَاسَرۡتُمۡ

فَسَتُرْضِعُ لَهُۥٓ أُخْرَىٰ ﴿٦﴾ لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِۦ ۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ
رِزْقُهُۥ فَلْيُنفِقْ مِمَّآ ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ ۚ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَآ ءَاتَىٰهَا ۚ
سَيَجْعَلُ ٱللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾ وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ
رَبِّهَا وَرُسُلِهِۦ فَحَاسَبْنَٰهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَٰهَا عَذَابًا نُّكْرًا
﴿٨﴾ فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَٰقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمْ
عَذَابًا شَدِيدًا ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۚ قَدْ أَنزَلَ ٱللَّهُ
إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾ رَّسُولًا يَتْلُوا۟ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ مُبَيِّنَٰتٍ لِّيُخْرِجَ
ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ ۚ وَمَن يُؤْمِنۢ
بِٱللَّهِ وَيَعْمَلْ صَٰلِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ
فِيهَآ أَبَدًا ۖ قَدْ أَحْسَنَ ٱللَّهُ لَهُۥ رِزْقًا ﴿١١﴾ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ
وَمِنَ ٱلْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ ۖ يَتَنَزَّلُ ٱلْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ
شَىْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَىْءٍ عِلْمًا ﴿١٢﴾

سوره تحریم

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَ ۖ تَبْتَغِى مَرْضَاتَ أَزْوَٰجِكَ ۚ وَٱللَّهُ
غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١﴾ قَدْ فَرَضَ ٱللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَٰنِكُمْ ۚ وَٱللَّهُ مَوْلَىٰكُمْ ۖ
وَهُوَ ٱلْعَلِيمُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢﴾ وَإِذْ أَسَرَّ ٱلنَّبِىُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَٰجِهِۦ حَدِيثًا
فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِۦ وَأَظْهَرَهُ ٱللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُۥ وَأَعْرَضَ عَنۢ بَعْضٍ ۖ
فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِۦ قَالَتْ مَنْ أَنۢبَأَكَ هَٰذَا ۖ قَالَ نَبَّأَنِىَ ٱلْعَلِيمُ ٱلْخَبِيرُ ﴿٣﴾

إِن تَتُوبَآ إِلَى ٱللَّهِ فَقَدۡ صَغَتۡ قُلُوبُكُمَاۖ وَإِن تَظَٰهَرَا عَلَيۡهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ
هُوَ مَوۡلَىٰهُ وَجِبۡرِيلُ وَصَٰلِحُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۖ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ بَعۡدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ ٤
عَسَىٰ رَبُّهُۥٓ إِن طَلَّقَكُنَّ أَن يُبۡدِلَهُۥٓ أَزۡوَٰجًا خَيۡرًا مِّنكُنَّ مُسۡلِمَٰتٖ
مُّؤۡمِنَٰتٖ قَٰنِتَٰتٖ تَٰٓئِبَٰتٍ عَٰبِدَٰتٖ سَٰٓئِحَٰتٖ ثَيِّبَٰتٖ وَأَبۡكَارًا ٥
يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَأَهۡلِيكُمۡ نَارٗا وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ
وَٱلۡحِجَارَةُ عَلَيۡهَا مَلَٰٓئِكَةٌ غِلَاظٞ شِدَادٞ لَّا يَعۡصُونَ ٱللَّهَ مَآ أَمَرَهُمۡ
وَيَفۡعَلُونَ مَا يُؤۡمَرُونَ ٦ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَا تَعۡتَذِرُواْ ٱلۡيَوۡمَۖ
إِنَّمَا تُجۡزَوۡنَ مَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ٧ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ تُوبُوٓاْ إِلَى
ٱللَّهِ تَوۡبَةٗ نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمۡ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمۡ سَيِّـَٔاتِكُمۡ
وَيُدۡخِلَكُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ يَوۡمَ لَا يُخۡزِي ٱللَّهُ ٱلنَّبِيَّ
وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥۖ نُورُهُمۡ يَسۡعَىٰ بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ وَبِأَيۡمَٰنِهِمۡ يَقُولُونَ
رَبَّنَآ أَتۡمِمۡ لَنَا نُورَنَا وَٱغۡفِرۡ لَنَآۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ٨ يَٰٓأَيُّهَا
ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلۡكُفَّارَ وَٱلۡمُنَٰفِقِينَ وَٱغۡلُظۡ عَلَيۡهِمۡۚ وَمَأۡوَىٰهُمۡ جَهَنَّمُۖ
وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ٩ ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلٗا لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱمۡرَأَتَ نُوحٖ
وَٱمۡرَأَتَ لُوطٖۖ كَانَتَا تَحۡتَ عَبۡدَيۡنِ مِنۡ عِبَادِنَا صَٰلِحَيۡنِ فَخَانَتَاهُمَا
فَلَمۡ يُغۡنِيَا عَنۡهُمَا مِنَ ٱللَّهِ شَيۡـٔٗا وَقِيلَ ٱدۡخُلَا ٱلنَّارَ مَعَ ٱلدَّٰخِلِينَ ١٠
وَضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلٗا لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱمۡرَأَتَ فِرۡعَوۡنَ إِذۡ قَالَتۡ رَبِّ ٱبۡنِ لِي
عِندَكَ بَيۡتٗا فِي ٱلۡجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِن فِرۡعَوۡنَ وَعَمَلِهِۦ وَنَجِّنِي مِنَ ٱلۡقَوۡمِ
ٱلظَّٰلِمِينَ ١١ وَمَرۡيَمَ ٱبۡنَتَ عِمۡرَٰنَ ٱلَّتِيٓ أَحۡصَنَتۡ فَرۡجَهَا فَنَفَخۡنَا فِيهِ
مِن رُّوحِنَا وَصَدَّقَتۡ بِكَلِمَٰتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِۦ وَكَانَتۡ مِنَ ٱلۡقَٰنِتِينَ ١٢

قرآن در نهج البلاغه

وَبِنیَاناً لَا تُهْدَمُ أَرْکانُهُ.

بنایی است که ستون‌های آن خراب نشود.

پرسش و پاسخ

۱. سوره حمد را بخوانید و به حروفی که تا به حال خواندید، بیشتر دقت کنید.

۲. در تولید چهار حرف (ز ذ ض ظ) تارهای صوتی مرتعش می‌شود.

ص☐ غ☐

۳. مانند حروف «س» و «ص» است، ولی تفاوتش با این دو حرف در آن است که هنگام تلفظ آن، تارهای صوتی مرتعش می‌شوند و در حرف «س» و «ص» این‌گونه نیست. این حرف کدام است؟

الف) ز☐ ب) ض☐ ج) ظ☐

۴. تنها حرفی است در میان حروف که ادای آن مشکل و سخت است و جز زبان عربی، هیچ زبان دیگری آن را ندارد.

الف) ز☐ ب) ذ☐ ج) ض☐

۵. تلفظ حرف (ض) را شرح دهید؟

درس ششم:

مخرج حروف (غ، ق)

*تولید حرف «غ»

مخرج حرف «غ»: برای تولید این حرف نرم کام با ارتعاشات بسیار سریع به زبان کوچک ختم می‌شود و باعث ایجاد صدایی مانند «غرغره آب در گلو» می‌گردد. صدای آن نرم و کشیده است و باید توجه شود که به حرف «خ» مبدل نگردد؛ چون تفاوت «غ» با «خ» در این است که در حرف «خ» خراش وجود دارد، ولی در «غ» این خراش دیده نمی‌شود؛ مانند الْمَغْرِبُ، الْمَغْضُوبِ، غِلَافٌ، غَيْرَ بَاغٍ، يَغْفِرُ.

*تولید حرف «ق»

مخرج حرف «ق»: این حرف برخلاف حرف «غ» کشیده و ممتد نیست و باید

محکم و باشدت تلفظ شود. اگر توجه شود، در تلفظ حرف «ق» ریشه زبان اصلی با زبان کوچک مماس می‌شود و در یک لحظه هوا، حبس و رها می‌گردد؛ مانند الْحَقُّ، قُلوبُهُمْ، يُنْفِقُونَ، يَعْقِلُونَ، قَالَ.

مهارت‌آموزی

تمرین ۱. غَ، غِ، غُ، قَ، قِ، قُ.

تمرین ۲. غا، غي، غو، قا، قي، قو.

تمرین ۳. غَافِر، تَغُرَّنَّكُمْ، أَبْغِي، خَلَقَ، تُقْرِضُوا، مُستَقيم

يُغاثُواْ، وَاسْتَغْشَوْاْ، يَسْتَغيثُواْ، أَقْرَضْتُم، اِقْتَرَفْتُمُوها، قِرْطاسٍ

تمرین ۴.

۱. «إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ» (ملک: ۱۲).

۲. «قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ» (اعراف: ۱۴).

۳. «قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ» (ملک: ۳۰).

۴. «أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ» (قلم: ۴۶).

۵. «الْحَاقَّةُ * مَا الْحَاقَّةُ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحَاقَّةُ» (حاقه: ۱-۳).

۶. «وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ» (حاقه: ۳۶).

۷. «وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ» (حاقه: ۵۱).

تمرین ۵. سوره مبارکه ممتحنه و صف را تلاوت کنید و به نحوه خواندن حروف (غ، ق) دقت بیشتری کنید.

سوره ممتحنه

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمۡ أَوۡلِيَآءَ تُلۡقُونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَقَدۡ كَفَرُواْ بِمَا جَآءَكُم مِّنَ ٱلۡحَقِّ يُخۡرِجُونَ ٱلرَّسُولَ وَإِيَّاكُمۡ أَن تُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ رَبِّكُمۡ إِن كُنتُمۡ خَرَجۡتُمۡ جِهَٰدٗا فِي سَبِيلِي وَٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِيۚ تُسِرُّونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَأَنَا۠ أَعۡلَمُ بِمَآ أَخۡفَيۡتُمۡ وَمَآ أَعۡلَنتُمۡۚ وَمَن يَفۡعَلۡهُ مِنكُمۡ فَقَدۡ ضَلَّ سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ١ إِن يَثۡقَفُوكُمۡ يَكُونُواْ لَكُمۡ أَعۡدَآءٗ وَيَبۡسُطُوٓاْ إِلَيۡكُمۡ أَيۡدِيَهُمۡ وَأَلۡسِنَتَهُم بِٱلسُّوٓءِ وَوَدُّواْ لَوۡ تَكۡفُرُونَ ٢ لَن تَنفَعَكُمۡ أَرۡحَامُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُمۡۚ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ يَفۡصِلُ بَيۡنَكُمۡۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ٣ قَدۡ كَانَتۡ لَكُمۡ أُسۡوَةٌ حَسَنَةٞ فِيٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ إِذۡ قَالُواْ لِقَوۡمِهِمۡ إِنَّا بُرَءَٰٓؤُاْ مِنكُمۡ وَمِمَّا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ كَفَرۡنَا بِكُمۡ وَبَدَا بَيۡنَنَا وَبَيۡنَكُمُ ٱلۡعَدَٰوَةُ وَٱلۡبَغۡضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ وَحۡدَهُۥٓ إِلَّا قَوۡلَ إِبۡرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسۡتَغۡفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمۡلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن شَيۡءٖۖ رَّبَّنَا عَلَيۡكَ تَوَكَّلۡنَا وَإِلَيۡكَ أَنَبۡنَا وَإِلَيۡكَ ٱلۡمَصِيرُ ٤ رَبَّنَا لَا تَجۡعَلۡنَا فِتۡنَةٗ لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ وَٱغۡفِرۡ لَنَا رَبَّنَآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ٥ لَقَدۡ كَانَ لَكُمۡ فِيهِمۡ أُسۡوَةٌ حَسَنَةٞ لِّمَن كَانَ يَرۡجُواْ ٱللَّهَ وَٱلۡيَوۡمَ ٱلۡأٓخِرَۚ وَمَن

يَتَوَلَّ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْغَنِيُّ ٱلْحَمِيدُ ٦ ۞ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَ ٱلَّذِينَ عَادَيْتُم مِّنْهُم مَّوَدَّةً ۚ وَٱللَّهُ قَدِيرٌ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ٧ لَّا
يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن
دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ٨ إِنَّمَا
يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ قَٰتَلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ
وَظَٰهَرُوا۟ عَلَىٰٓ إِخْرَاجِكُمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ
ٱلظَّٰلِمُونَ ٩ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ مُهَٰجِرَٰتٍ
فَٱمْتَحِنُوهُنَّ ۖ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّ ۖ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَٰتٍ فَلَا
تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلْكُفَّارِ ۖ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ ۖ وَءَاتُوهُم مَّآ
أَنفَقُوا۟ ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۚ
وَلَا تُمْسِكُوا۟ بِعِصَمِ ٱلْكَوَافِرِ وَسْـَٔلُوا۟ مَآ أَنفَقْتُمْ وَلْيَسْـَٔلُوا۟ مَآ أَنفَقُوا۟ ۚ
ذَٰلِكُمْ حُكْمُ ٱللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ۖ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ١٠ وَإِن
فَاتَكُمْ شَىْءٌ مِّنْ أَزْوَٰجِكُمْ إِلَى ٱلْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَـَٔاتُوا۟ ٱلَّذِينَ
ذَهَبَتْ أَزْوَٰجُهُم مِّثْلَ مَآ أَنفَقُوا۟ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِىٓ أَنتُم بِهِۦ مُؤْمِنُونَ
١١ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشْرِكْنَ
بِٱللَّهِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ
بِبُهْتَٰنٍ يَفْتَرِينَهُۥ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِى مَعْرُوفٍ
فَبَايِعْهُنَّ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُنَّ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ١٢ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ
ءَامَنُوا۟ لَا تَتَوَلَّوْا۟ قَوْمًا غَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا۟ مِنَ ٱلْـَٔاخِرَةِ كَمَا
يَئِسَ ٱلْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْقُبُورِ ١٣

سوره صف

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ ۖ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١﴾
يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ
ٱللَّهِ أَن تَقُولُوا۟ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَ فِي
سَبِيلِهِۦ صَفًّا كَأَنَّهُم بُنْيَٰنٌ مَّرْصُوصٌ ﴿٤﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ
يَٰقَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِي وَقَد تَّعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ ۖ فَلَمَّا زَاغُوٓا۟
أَزَاغَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِي ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾ وَإِذْ قَالَ عِيسَى
ٱبْنُ مَرْيَمَ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِنِّي رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ
يَدَيَّ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَمُبَشِّرًۢا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنۢ بَعْدِى ٱسْمُهُۥٓ أَحْمَدُ ۖ فَلَمَّا
جَآءَهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ قَالُوا۟ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٦﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ
عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰٓ إِلَى ٱلْإِسْلَٰمِ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِي ٱلْقَوْمَ
ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٧﴾ يُرِيدُونَ لِيُطْفِـُٔوا۟ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَٱللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِۦ
وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٨﴾ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ وَدِينِ ٱلْحَقِّ
لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَٰرَةٍ تُنجِيكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ
وَرَسُولِهِۦ وَتُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ
خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ
جَنَّٰتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ وَمَسَٰكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّٰتِ عَدْنٍ ۚ

ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا ۖ نَصْرٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ ۗ
وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُونُوٓا۟ أَنصَارَ ٱللَّهِ كَمَا قَالَ
عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّـۧنَ مَنْ أَنصَارِىٓ إِلَى ٱللَّهِ ۖ قَالَ ٱلْحَوَارِيُّونَ
نَحْنُ أَنصَارُ ٱللَّهِ ۖ فَـَٔامَنَت طَّآئِفَةٌ مِّنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَكَفَرَت طَّآئِفَةٌ ۖ
فَأَيَّدْنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا۟ ظَـٰهِرِينَ ﴿١٤﴾

قرآن در نهج البلاغه

وَشِفَاءً لَا تُخشَىٰ أَسقَامُهُ.

شفادهنده‌ای است که بیماری‌های وحشت‌انگیز را بزداید.

پرسش و پاسخ

۱. تفاوت تولید «غ» با «خ» در چیست؟

۲. حرف «غ» ممتد و کشیده است، ولی حرف «ق» این‌گونه نیست.

ص☐ غ☐

۳. تلفظ حرف «غ» را شرح دهید.

درس هفتم:

مخرج حروف (ه، ح)

*تولید حرف «ه»

مخرج حرف «ه»: با نزدیک شدن تارهای صوتی بدون ارتعاش به همدیگر، حرف «ه» تولید می‌شود و درواقع بازدم صدادار است یا همان «ها»یی است که از دهان فردی خسته بیرون می‌آید؛ مانند یَلْهَثُ، هَذَا، هِیَ، هَهُنَا، جَعَلُوهُ.

*تولید حرف «ح»

مخرج حرف «ح»: این حرف از گرفتگی خاصی در حلق ایجاد می‌شود که علت آن، تنگ شدن دیواره‌های حلق است. برای تلفظ صحیح آن می‌توانید چندبار دست‌ها را به هم بمالید و هوای دهان را در آن‌ها بدمید و در هوای زمستان گرم کنید. دراین‌صورت، خواهید دید هوای خارج‌شده، بسیار به تلفظ حرف «ح»

نزدیک است. دقت شود گرفتگی، شدید نباشد و حالت افراط به خود نگیرد؛ مانند حَسِیر، أَحْسَنَ، بِمَصَابِیحَ، حَلَّافٍ.

مهارت‌آموزی

تمرین ۱. هَ، هِ، هُ، حَ، حِ، حُ.

تمرین ۲. ها، هي، هو، حا، حي، حو.

تمرین ۳. رَبِّهِ، فَهَلْ، بِشِمَالِهِ، حَافِظُونَ، أُوحِيَ، أَحَداً.

تمرین ۴.

۱. «وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ» (مرسلات: ۴۲).

۲. «فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ» (مرسلات: ۵۰).

۳. «أَحْيَاءً وَأَمْوَاتاً» (مرسلات: ۲۶).

۴. «إِنَّ هَؤُلَاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ» (انسان: ۲۷).

۵. «لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ» (قیامت: ۱۶).

۶. «كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ» (مدثر: ۵۰).

۷. «هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ» (مدثر: ۵۶).

۸. «وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَيْءٍ عَدَداً» (جن: ۲۸).

تمرین ۵. سوره مبارکه جمعه را تلاوت کنید و به نحوه خواندن حروف (هـ ح) بیشتر دقت کنید.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ ٱلْمَلِكِ ٱلْقُدُّوسِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَكِيمِ ﴿١﴾ هُوَ ٱلَّذِي بَعَثَ فِي ٱلْأُمِّيِّـۧنَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا۟ مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢﴾ وَءَاخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا۟ بِهِمْ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٣﴾ ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٤﴾ مَثَلُ ٱلَّذِينَ حُمِّلُوا۟ ٱلتَّوْرَىٰةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ ٱلْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًۢا ۚ بِئْسَ مَثَلُ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِي ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥﴾ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ هَادُوٓا۟ إِن زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَآءُ لِلَّهِ مِن دُونِ ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُا۟ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٦﴾ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُۥٓ أَبَدًۢا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٧﴾ قُلْ إِنَّ ٱلْمَوْتَ ٱلَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُۥ مُلَٰقِيكُمْ ۖ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوْمِ ٱلْجُمُعَةِ فَٱسْعَوْا۟ إِلَىٰ ذِكْرِ ٱللَّهِ وَذَرُوا۟ ٱلْبَيْعَ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾ فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُوا۟ فِي ٱلْأَرْضِ وَٱبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ وَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا رَأَوْا۟ تِجَٰرَةً أَوْ لَهْوًا ٱنفَضُّوٓا۟ إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَآئِمًا ۚ قُلْ مَا عِندَ ٱللَّهِ خَيْرٌ مِّنَ ٱللَّهْوِ وَمِنَ ٱلتِّجَٰرَةِ ۚ وَٱللَّهُ خَيْرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ﴿١١﴾

قرآن در نهج البلاغه

وَعِزّاً لا تُهْزَمُ أَنصَارُهُ.

قدرتی است که یاورانش شکست ندارند.

پرسش و پاسخ

۱. تولید حرف «ه» را توضیح دهید.

۲. صدای «ح» شبیه چیست؟

۳. ده کلمه بنویسید که دو حرف (ه - ح) را دارا باشند.

درس هشتم:

مخرج حروف (ء، ع)

*تولید حرف «ء»

مخرج حرف «ء»: برای تولید حرف همزه، تارهای صوتی (دو پرده ظریف حنجره) به هم می‌چسبند و هوای خروجی از ریه‌ها در پایین پرده‌های صوتی محبوس شده، در یک لحظه تارهای صوتی از یکدیگر جدا می‌شوند و هوا خارج می‌گردد. این خروج باید با تیزی و قدرت باشد؛ مانند سِیٓئَتْ، یَتَسَآءَلُونَ، سَأَلَ، مَلَآئِكَتَهُ، أَرْجَآئِهَا.

*تولید حرف «ع»

مخرج حرف «ع»: برای تولید حرف «ع» همچون حرف «ح» عمل می‌کنیم؛

یعنی دیواره‌های حلق تنگ می‌شوند و درحالی‌که تارهای صوتی در حال ارتعاش هستند، حرف «ع» با نرمی و مقداری کشش تولید می‌شود؛ مانند عَلَيْهِمْ، عَالِمِينَ، نِعْمَ، فِرْعَوْنُ، مَعَكُمْ.

مهارت‌آموزی

تمرین ۱. عَ ، عِ ، عُ ، عَ ، عِ ، عُ.

تمرین ۲. ئا، ئي، ئو، عا، عی، عو.

تمرین ۳. إِنَّه، إِنّا، أَنَّه، أَنَّا عَبْدِي، فَيُعَذِّبُهُ، يَعْصِ

يا أَيُّها، يَتَأَخَّرَ، أَتَوْا، أَعْظَمَ، يَدْعُوهُ، أَضْعَفُ

تمرین ۴.

۱. «وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ» (ملک: ۶).

۲. «وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ» (ملک: ۱۰).

۳. «فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ» (ملک: ۱۱).

۴. «قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ» (ملک: ۲۳).

۵. «قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ» (ملک: ۲۶).

۶. «إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ» (قلم: ۷).

۷. «يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ» (قلم: ۴۲).

۸. «فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَابِيَةً» (حاقه: ۱۰).

تمرین ۵. سوره مبارکه تغابن را تلاوت کنید و به نحوه خواندن حروف (ء، ع) بیشتر دقت کنید.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ ۖ لَهُ ٱلْمُلْكُ وَلَهُ ٱلْحَمْدُ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنكُمْ كَافِرٌ وَمِنكُم مُّؤْمِنٌ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢﴾ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ۖ وَإِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿٣﴾ يَعْلَمُ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٤﴾ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا۟ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَبْلُ فَذَاقُوا۟ وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُۥ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَقَالُوٓا۟ أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا۟ وَتَوَلَّوا۟ ۖ وَّٱسْتَغْنَى ٱللَّهُ ۚ وَٱللَّهُ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿٦﴾ زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَن لَّن يُبْعَثُوا۟ ۚ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّى لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ۚ وَذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧﴾ فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَٱلنُّورِ ٱلَّذِىٓ أَنزَلْنَا ۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ ٱلْجَمْعِ ۖ ذَٰلِكَ يَوْمُ ٱلتَّغَابُنِ ۗ وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ وَيَعْمَلْ صَٰلِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّـَٔاتِهِۦ وَيُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۚ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٩﴾ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَآ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٠﴾ مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۗ وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُۥ ۚ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ

عَلِيمٌ ﴿١١﴾ وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ ۚ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا
ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٢﴾ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ
﴿١٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّ مِنْ أَزْوَٰجِكُمْ وَأَوْلَٰدِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ
فَٱحْذَرُوهُمْ ۚ وَإِن تَعْفُواْ وَتَصْفَحُواْ وَتَغْفِرُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾
إِنَّمَآ أَمْوَٰلُكُمْ وَأَوْلَٰدُكُمْ فِتْنَةٌ ۚ وَٱللَّهُ عِندَهُۥٓ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ فَٱتَّقُواْ
ٱللَّهَ مَا ٱسْتَطَعْتُمْ وَٱسْمَعُواْ وَأَطِيعُواْ وَأَنفِقُواْ خَيْرًا لِّأَنفُسِكُمْ ۗ وَمَن
يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾ إِن تُقْرِضُواْ ٱللَّهَ قَرْضًا
حَسَنًا يُضَٰعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾ عَٰلِمُ
ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

قرآن در نهج البلاغه

وَحَقّاً لا تُخْذَلُ أَعْوَانُهُ.

و حقی است که یاری‌کنندگانش مغلوب نشوند.

پرسش و پاسخ

۱. تفاوت تلفظ حرف «ع» با «ح» در چیست؟

۲. در تلفظ کدام حرف هوا محبوس و در یک لحظه خارج می‌شود؟

۳. کدام حرف باید با تیزی و قدرت ادا گردد؟

درس نهم:

مخرج حرف (و)

* **تولید حرف «و» در زبان فارسی:** در این زبان برای تولید حرف «واو» دندان‌های آرواره بالا، وسط لب پایین قرار می‌گیرند و بعد از کمی مکث، حرف تلفظ می‌شود.

* **تولید حرف «و» در زبان عربی:** در این زبان برای تولید حرف «واو» دو لب جمع می‌شوند و به شکل غنچه درمی‌آیند و این حرف تلفظ می‌شود.

نکته

منظور از تولید حرف «واو»، واو مدی نیست که پس از ضمه می‌آید؛ چراکه واو مدی در هر دو زبان عربی و فارسی به یک شکل خوانده می‌شود، بلکه منظور، حرف واوی است که حرکت‌پذیر است.

مهارت‌آموزی

تمرین ۱.

۱. «نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ» (قلم:۱).

۲. «وَجَآءَ فِرْعَوْنُ وَمَن قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِ» (حاقه:۹).

۳. «وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً» (حاقه:۱۴).

۴. «أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ» (نوح:۳).

۵. «وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا» (نوح:۷).

۶. «وَيُمْدِدْكُم بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَارًا» (قلم:۷).

۷. «وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا» (قلم:۴۲).

تمرین ۲. سوره مبارکه منافقون را تلاوت کرده و به نحوه خواندن حرف (و) بیشتر دقت کنید.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُنَٰفِقُونَ قَالُوا۟ نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ ٱللَّهِ ۘ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُۥ ۗ وَٱللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَكَٰذِبُونَ ﴿١﴾ ٱتَّخَذُوٓا۟ أَيْمَٰنَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ ءَامَنُوا۟ ثُمَّ كَفَرُوا۟ فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٣﴾ *وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ ۖ وَإِن يَقُولُوا۟ تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ ۖ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ

مُّسَنَّدَةٌ ۖ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ ۚ هُمُ ٱلْعَدُوُّ فَٱحْذَرْهُمْ ۚ قَٰتَلَهُمُ
ٱللَّهُ ۖ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٤﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا۟ يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ ٱللَّهِ
لَوَّوْا۟ رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾ سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ
أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى
ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٦﴾ هُمُ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُوا۟ عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ
ٱللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّوا۟ ۗ وَلِلَّهِ خَزَآئِنُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلَٰكِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿٧﴾ يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَآ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ ٱلْأَعَزُّ مِنْهَا
ٱلْأَذَلَّ ۚ وَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَا
يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَٰلُكُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُكُمْ
عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٩﴾ وَأَنفِقُوا۟
مِن مَّا رَزَقْنَٰكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِىَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَآ
أَخَّرْتَنِىٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٠﴾ وَلَن
يُؤَخِّرَ ٱللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَآءَ أَجَلُهَا ۚ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

قرآن در نهج البلاغه

فَهُوَ مَعْدِنُ الإيمَانِ وَبُحْبُوحَتُهُ وَيَنابِيعُ العِلْمِ وَبُحُورُه.

قرآن، معدن ایمان و اصل آن است؛ چشمه‌های دانش و دریاهای علوم است.

بخش سوم:

صفات حروف

درس دهم: صفت استعلاء و استفال

درس یازدهم: صفت قلقله و غنه

درس دهم:

صفت استعلاء و استفال

درس صفات حروف از دیگر مباحث مهم و شیرین علم تجوید است که فراگیری آن بسیار ضروری است؛ زیرا با شناخت صفات حروف، می‌توانیم تفاوت آن‌ها را از همدیگر بشناسیم، ویژگی‌های تولید هر حرف برای ما بیان می‌شود، و حروف قوی را از ضعیف خواهیم شناخت.

تعریف «صفت»: صفت در لغت به معنای حالت شیء گفته شده است؛ مانند سیاهی یا سفیدی یک شیء یا سختی و نرمی شیئی دیگر، ولی در اصطلاح قرائت، صفت یعنی کیفیت تولید حرف از مخرج آن. به عبارتی، هنگامی‌که براساس قواعد مخارج حروف دانستیم حرف چگونه تولید می‌شود، باید بدانیم حرف با چه کیفیتی باید ادا گردد. مثلاً برخی حروف به‌نرمی، ولی برخی حروف درشت و پرحجم ادا می‌شوند. ازاین‌رو، اهمیت

شناخت این درس قابلِ‌ملاحظه است و بدون آن، حروف به‌طور صحیح تلفظ نخواهد شد.

* **صفت استعلاء:** استعلاء در لغت یعنی علو و برتری، و میل به بلندی، و در اصطلاح قرائت، هنگام تلفظ حروف دارای این صفت، ریشه زبان به‌سوی کام بالا (سقف دهان) میل پیدا می‌کند و باعث پرحجم و درشت تلفظ کردن آن‌ها می‌شود که این حالت منجر به تفخیم آنها می‌شود.

حروف استعلاء هفت حرف (ص، ض، ط، ظ، خ، غ، ق) هستند که حروف (ص، ض، ط، ظ) بیشتر از بقیه از صفت استعلاء برخوردارند؛ مانند یَتَقَبَّلُ، شَطَطاً، ظَنَنَّا، الْأَرْضَ، بِخَارِجِينَ، مَغْرِبَ، الصَّالِحِينَ.

همان‌طور که دانسته شد، حروف استعلاء در همه شرایط برتری خود را حفظ می‌کنند، ولی میزان پرحجمی آن متفاوت است. مثلاً در «قیل» به‌دلیل آمدن کسره، پرحجمی آن از بقیه کمتر، و در «قال» چون الف آمده، از همه بیشتر است.

* **صفت استفال:** در لغت به معنای پایین آمدن و پست شدن آمده است و در اصطلاح قرائت، برعکس استعلاء، به معنای میل پیدا کردن ریشه زبان به‌سوی پایین و دور شدن از کام بالاست. بنابراین، تمام حروف باقی‌مانده همگی صفت استفال دارند و باید به‌نرمی و نازکی ادا شوند. البته حروف «راء»، «لام» و «الف مدی» قواعد خاص خود را دارند که در آینده بحث آن‌ها خواهد آمد؛ مانند جَآءَ، يَسُومُونَكُمْ، الْمِحَال، كُنْتُمْ.

مهارت‌آموزی

تمرین ۱.

اَص، اِص، اُص، اَط، اِط، اُط، اَخ، اِخ، اُخ، اَق، اِق، اُق، اَض، اِض، اُض، اَظ، اِظ، اُظ، اَغ، اِغ، اُغ.

تمرین ۲.

«ص»: الصُّورِ، بَصَرَ، أَبصارِهِمْ، أَصبَحَ، صِراط.

«ض»: ضَلَالٍ، ضَآلِّينَ، لَضَآلُّونَ، بَعْضُهُمْ، تُعْرَضُونَ.

«ط»: طٰهٰ، سُلْطَانِيَهْ، طَعَامٌ، فَطَافَ، طَائِفٌ.

«ظ»: ظَلَمَ، ظٰلِمُون، ظِهْرِيًّا، ظُفُرٍ، يُظْهِرُونَ.

«خ»: خِلَافَكَ، خِيفَةً، خُبْراً، خَالِدِينَ، خَرَجَ.

«غ»: غَفَرَ، اَلْغَارِ، غَيْبِ، الْغُرُوبِ، غَيْرَ بَاغٍ.

«ق»: يَقْذِفُ، قَدَرَ، قُتِلُوا، يُقَالُ، يُقِيمُونَ.

تمرین ۳.

۱. «فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ» (مرسلات: ۲۳).

۲. «وَمَا تَشَآؤُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيماً» (انسان: ۳۰).

۳. «إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيراً» (انسان: ۱۰).

۴. «وَحُلُّوٓا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ» (انسان: ۲۱).

۵. «وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَآ أَمْثَالَهُمْ تَبْدِيلًا» (انسان: ۲۸).

۶. «فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا» (معارج: ۵).

۷. «وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَآئِضِينَ» (مدثر: ۴۵).

تمرین ۴. سوره مبارکه ملک و قیامت را تلاوت کرده و به دو صفت استعلاء و استفال دقت بیشتری کنید.

سوره مُلك

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

تَبَٰرَكَ ٱلَّذِى بِيَدِهِ ٱلْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ۝١ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْمَوْتَ وَٱلْحَيَوٰةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفُورُ ۝٢ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا ۖ مَّا تَرَىٰ فِى خَلْقِ ٱلرَّحْمَٰنِ مِن تَفَٰوُتٍ ۖ فَٱرْجِعِ ٱلْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ۝٣ ثُمَّ ٱرْجِعِ ٱلْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ ٱلْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ۝٤ وَلَقَدْ زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنْيَا بِمَصَٰبِيحَ وَجَعَلْنَٰهَا رُجُومًا لِّلشَّيَٰطِينِ ۖ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ ٱلسَّعِيرِ ۝٥ وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ۝٦ إِذَآ أُلْقُوا۟ فِيهَا سَمِعُوا۟ لَهَا شَهِيقًا وَهِىَ تَفُورُ ۝٧ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ ٱلْغَيْظِ ۖ كُلَّمَآ أُلْقِىَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَآ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ۝٨ قَالُوا۟ بَلَىٰ قَدْ جَآءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ ٱللَّهُ مِن شَىْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِى ضَلَٰلٍ كَبِيرٍ ۝٩ وَقَالُوا۟ لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِىٓ أَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ۝١٠ فَٱعْتَرَفُوا۟ بِذَنۢبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ۝١١ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَخْشَوْنَ

رَبَّهُم بِٱلْغَيْبِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١٢﴾ وَأَسِرُّواْ قَوْلَكُمْ أَوِ ٱجْهَرُواْ
بِهِۦٓ ۖ إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ ٱللَّطِيفُ
ٱلْخَبِيرُ ﴿١٤﴾ هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ ذَلُولًا فَٱمْشُواْ فِى مَنَاكِبِهَا
وَكُلُواْ مِن رِّزْقِهِۦ ۖ وَإِلَيْهِ ٱلنُّشُورُ ﴿١٥﴾ ءَأَمِنتُم مَّن فِى ٱلسَّمَآءِ أَن يَخْسِفَ
بِكُمُ ٱلْأَرْضَ فَإِذَا هِىَ تَمُورُ ﴿١٦﴾ أَمْ أَمِنتُم مَّن فِى ٱلسَّمَآءِ أَن يُرْسِلَ
عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ۖ فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن
قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾ أَوَ لَمْ يَرَوْاْ إِلَى ٱلطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَٰٓفَّٰتٍ
وَيَقْبِضْنَ ۚ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا ٱلرَّحْمَٰنُ ۚ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَىْءٍۭ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾ أَمَّنْ
هَٰذَا ٱلَّذِى هُوَ جُندٌ لَّكُمْ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ ٱلرَّحْمَٰنِ ۚ إِنِ ٱلْكَٰفِرُونَ
إِلَّا فِى غُرُورٍ ﴿٢٠﴾ أَمَّنْ هَٰذَا ٱلَّذِى يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُۥ ۚ بَل لَّجُّواْ
فِى عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾ أَفَمَن يَمْشِى مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِۦٓ أَهْدَىٰٓ أَمَّن يَمْشِى
سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾ قُلْ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ
ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ ۖ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ هُوَ ٱلَّذِى
ذَرَأَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْوَعْدُ إِن
كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلْ إِنَّمَا ٱلْعِلْمُ عِندَ ٱللَّهِ وَإِنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٦﴾
فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيٓـَٔتْ وُجُوهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَقِيلَ هَٰذَا ٱلَّذِى كُنتُم
بِهِۦ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِىَ ٱللَّهُ وَمَن مَّعِىَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَن
يُجِيرُ ٱلْكَٰفِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ءَامَنَّا بِهِۦ وَعَلَيْهِ
تَوَكَّلْنَا ۖ فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٩﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ
مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَن يَأْتِيكُم بِمَآءٍ مَّعِينٍۢ ﴿٣٠﴾

سوره قیامت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

لَآ أُقْسِمُ بِيَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ ﴿١﴾ وَلَآ أُقْسِمُ بِٱلنَّفْسِ ٱللَّوَّامَةِ ﴿٢﴾ أَيَحْسَبُ
ٱلْإِنسَٰنُ أَلَّن نَّجْمَعَ عِظَامَهُۥ ﴿٣﴾ بَلَىٰ قَٰدِرِينَ عَلَىٰٓ أَن نُّسَوِّيَ بَنَانَهُۥ
﴿٤﴾ بَلْ يُرِيدُ ٱلْإِنسَٰنُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُۥ ﴿٥﴾ يَسْـَٔلُ أَيَّانَ يَوْمُ ٱلْقِيَٰمَةِ ﴿٦﴾
فَإِذَا بَرِقَ ٱلْبَصَرُ ﴿٧﴾ وَخَسَفَ ٱلْقَمَرُ ﴿٨﴾ وَجُمِعَ ٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ ﴿٩﴾
يَقُولُ ٱلْإِنسَٰنُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ ٱلْمَفَرُّ ﴿١٠﴾ كَلَّا لَا وَزَرَ ﴿١١﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ
ٱلْمُسْتَقَرُّ ﴿١٢﴾ يُنَبَّؤُا۟ ٱلْإِنسَٰنُ يَوْمَئِذٍۭ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴿١٣﴾ بَلِ ٱلْإِنسَٰنُ عَلَىٰ
نَفْسِهِۦ بَصِيرَةٌ ﴿١٤﴾ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُۥ ﴿١٥﴾ لَا تُحَرِّكْ بِهِۦ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ
بِهِۦٓ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ وَقُرْءَانَهُۥ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَأْنَٰهُ فَٱتَّبِعْ قُرْءَانَهُۥ ﴿١٨﴾
ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُۥ ﴿١٩﴾ كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ ٱلْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ ٱلْءَاخِرَةَ
﴿٢١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍۭ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾
تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾ كَلَّآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلتَّرَاقِىَ ﴿٢٦﴾ وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ
﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ ٱلْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾ وَٱلْتَفَّتِ ٱلسَّاقُ بِٱلسَّاقِ ﴿٢٩﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ
ٱلْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾ فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ
ذَهَبَ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ يَتَمَطَّىٰٓ ﴿٣٣﴾ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰٓ ﴿٣٥﴾
أَيَحْسَبُ ٱلْإِنسَٰنُ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾ أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِىٍّ يُمْنَىٰ ﴿٣٧﴾
ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ ٱلزَّوْجَيْنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلْأُنثَىٰٓ
﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يُحْـِۧيَ ٱلْمَوْتَىٰ ﴿٤٠﴾

قرآن در نهج البلاغه

وَرِياضُ الْعَدْلِ وَغُدْرانُهُ.

و سرچشمه عدالت و نهر جاری عدل است.

پرسش و پاسخ

۱. «صفت» در لغت و اصطلاح به چه معناست؟

۲. استعلاء در لغت ..... و استفال در لغت ..... .

۳. در کدام کلمه حروف استعلاء دیده نمی‌شود.

يَقُولُونَ نَقْعُدُ جَعَلَ خَالِدِينَ فِيهَا مِنْهُمْ

۴. صفت استعلاء در کدام حروف بیشتر است؟

درس یازدهم:

صفت قلقله و غُنّه

*** صفت «قلقله»**

در لغت به معنای جنبش، بی‌قراری و تحریک کردن آمده و در اصطلاح قرائت، جنبش مختصر پنج حرف (ب ج د ط ق) در حالت سکون است که برای یاد سپاری در عبارت «قطب جد» به معنای محور بزرگی و عظمت، جمع شده‌اند.

اگر این حروف با علامت سکون بیایند، ممکن است ضعیف ادا شوند و به‌همین‌دلیل، قلقله آن‌ها باعث شنیدن این حروف می‌شود. بنابراین، این صفت مخصوص پنج حرف، آن هم در حال سکون است.

نکته

قلقله این حروف ازنظرِ شدت به جایگاه آن‌ها بستگی دارد. چنانچه این حروف

آخر کلمه بیایند و دارای علامت تشدید باشند، با شدّت بیشتری ادا می‌شوند و اگر بدون این علامت بیایند، شدت کمتری خواهند داشت و اگر وسط کلمه بیایند، از شدت بسیارکمتری برخوردار می‌شوند؛ مانند قَریب، یَبْسُط، نُطْعِمُ، الحَقّ، عَلَق.

*صفت «غُنّه»

«غُنّه» صوتی است که از خیشوم خارج می‌شود و صفتی است برای دو حرف «ن» و «م»؛ چه در حالت سکون باشند یا حرکت، اما در حالت سکون، بیشتر به گوش می‌رسد و غُنّه در «ن» بیشتر و بارزتر از «م» است.

کشش غُنّه «ن» و «م» در حالت تشدید به‌اندازه دو حرکت کوتاه است و اگر تشدید نداشته باشد، غُنّه آن‌ها کشیده نمی‌شود؛ مانند الْجَانَّ، أَنَّهُ، حُمِّلُواْ، هَمَّازٍ، كُنَّا، مِنْهُمْ، يَنْأَوْنَ.

نکته

نون در حالت اخفا، ادغام، اظهار، حرکت و تشدید، غنه می‌گیرد (در احکام حروف بیشتر آشنا خواهیم شد).

مهارت‌آموزی

تمرین۱. اِق، اَق، اُق، اِط، اَط، اُط، اِب، اَب، اُب، اِج، اَج، اُج، اِد، اَد، اُد

تمرین۲. كُنَّا، مَنَّاعٍ، أَنْ كَان، مِنْ يَّشَآءُ، مِنْهُمْ، عُتُلٍّ بَعْدَ، مُتِمُّ، مُدْهَآمَّتَانِ، أُمِّيُّونَ، يُعَمَّرُ، مُقْنِعِي، خَلْق، الْحَبّ، أَجْمَعِينَ، إِطْعَامٌ، نَطْمَعُ، مُقْمَحُونَ، إِبْرَاهِيمَ، أَطْرَافِهَا،

قَرِیب، مَعَارِج، حَاجّ، قَدْ، یَدْعُونَ.

تمرین ۳.

۱. «قُلْ أُوحِیَ إِلَیَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجَبًا» (جن:۱).

۲. «وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ» (جن:۹).

۳. «وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقًا» (جن:۱۶).

۴. «وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا» (جن:۱۹).

۵. «إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا» (مزمل:۶).

۶. «إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَـٰنَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَـٰهُ سَمِيعًا بَصِيرًا» (انسان:۲).

۷. «تَدْعُو مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى» (معارج:۱۷).

۸. «قٓ وَالْقُرْءَانِ الْمَجِيدِ» (ق:۱).

تمرین ۴. سوره مبارکه معارج و جن را تلاوت کرده و به دو صفت قلقله و غنه بیشتر دقت کنید.

سوره معارج

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سَأَلَ سَآئِلٌۢ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ۝١ لِّلْكَٰفِرِينَ لَيْسَ لَهُۥ دَافِعٌ ۝٢ مِّنَ ٱللَّهِ
ذِى ٱلْمَعَارِجِ ۝٣ تَعْرُجُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ إِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥ
خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ۝٤ فَٱصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ۝٥ إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُۥ بَعِيدًا
۝٦ وَنَرَىٰهُ قَرِيبًا ۝٧ يَوْمَ تَكُونُ ٱلسَّمَآءُ كَٱلْمُهْلِ ۝٨ وَتَكُونُ ٱلْجِبَالُ

كَٱلْعِهْنِ ﴿٩﴾ وَلَا يَسْـَٔلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾ يُبَصَّرُونَهُمْ ۚ يَوَدُّ ٱلْمُجْرِمُ لَوْ
يَفْتَدِى مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍۭ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾ وَصَٰحِبَتِهِۦ وَأَخِيهِ ﴿١٢﴾ وَفَصِيلَتِهِ
ٱلَّتِى تُـْٔوِيهِ ﴿١٣﴾ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنجِيهِ ﴿١٤﴾ كَلَّآ ۖ إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾
نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾ تَدْعُوا۟ مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰٓ ﴿١٨﴾ *إِنَّ
ٱلْإِنسَٰنَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلْخَيْرُ
مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا ٱلْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَآئِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَٱلَّذِينَ
فِىٓ أَمْوَٰلِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾ وَٱلَّذِينَ يُصَدِّقُونَ
بِيَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٢٦﴾ وَٱلَّذِينَ هُم مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٢٧﴾ إِنَّ عَذَابَ
رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ ﴿٢٨﴾ وَٱلَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَٰفِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلَىٰٓ
أَزْوَٰجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ٱبْتَغَىٰ
وَرَآءَ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْعَادُونَ ﴿٣١﴾ وَٱلَّذِينَ هُمْ لِأَمَٰنَٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ
رَٰعُونَ ﴿٣٢﴾ وَٱلَّذِينَ هُم بِشَهَٰدَٰتِهِمْ قَآئِمُونَ ﴿٣٣﴾ وَٱلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ
يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ فِى جَنَّٰتٍ مُّكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾ فَمَالِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟
قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ ٱلْيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ
ٱمْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾ كَلَّآ ۖ إِنَّا خَلَقْنَٰهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ
﴿٣٩﴾ فَلَآ أُقْسِمُ بِرَبِّ ٱلْمَشَٰرِقِ وَٱلْمَغَٰرِبِ إِنَّا لَقَٰدِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ
خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا۟ وَيَلْعَبُوا۟ حَتَّىٰ
يُلَٰقُوا۟ يَوْمَهُمُ ٱلَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ ٱلْأَجْدَاثِ سِرَاعًا
كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَٰشِعَةً أَبْصَٰرُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۚ ذَٰلِكَ
ٱلْيَوْمُ ٱلَّذِى كَانُوا۟ يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

سوره جن

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ ٱسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَقَالُوٓاْ إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجَبًا
(١) يَهْدِيٓ إِلَى ٱلرُّشْدِ فَـَٔامَنَّا بِهِۦۖ وَلَن نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ أَحَدًا (٢) وَأَنَّهُۥ
تَعَٰلَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا ٱتَّخَذَ صَٰحِبَةً وَلَا وَلَدًا (٣) وَأَنَّهُۥ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا
عَلَى ٱللَّهِ شَطَطًا (٤) وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن تَقُولَ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَى ٱللَّهِ
كَذِبًا (٥) وَأَنَّهُۥ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ ٱلْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ ٱلْجِنِّ
فَزَادُوهُمْ رَهَقًا (٦) وَأَنَّهُمْ ظَنُّواْ كَمَا ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ ٱللَّهُ أَحَدًا
(٧) وَأَنَّا لَمَسْنَا ٱلسَّمَآءَ فَوَجَدْنَٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا (٨)
وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَٰعِدَ لِلسَّمْعِۖ فَمَن يَسْتَمِعِ ٱلْـَٰٔانَ يَجِدْ لَهُۥ شِهَابًا
رَّصَدًا (٩) وَأَنَّا لَا نَدْرِيٓ أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَن فِي ٱلْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ
رَشَدًا (١٠) وَأَنَّا مِنَّا ٱلصَّٰلِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَۖ كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا (١١)
وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن نُّعْجِزَ ٱللَّهَ فِي ٱلْأَرْضِ وَلَن نُّعْجِزَهُۥ هَرَبًا (١٢) وَأَنَّا
لَمَّا سَمِعْنَا ٱلْهُدَىٰٓ ءَامَنَّا بِهِۦۖ فَمَن يُؤْمِنۢ بِرَبِّهِۦ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا
رَهَقًا (١٣) وَأَنَّا مِنَّا ٱلْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا ٱلْقَٰسِطُونَۖ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُوْلَٰٓئِكَ
تَحَرَّوْاْ رَشَدًا (١٤) وَأَمَّا ٱلْقَٰسِطُونَ فَكَانُواْ لِجَهَنَّمَ حَطَبًا (١٥) وَأَلَّوِ ٱسْتَقَٰمُواْ
عَلَى ٱلطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَٰهُم مَّآءً غَدَقًا (١٦) لِّنَفْتِنَهُمْ فِيهِۚ وَمَن يُعْرِضْ عَن
ذِكْرِ رَبِّهِۦ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا (١٧) وَأَنَّ ٱلْمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُواْ مَعَ
ٱللَّهِ أَحَدًا (١٨) وَأَنَّهُۥ لَمَّا قَامَ عَبْدُ ٱللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُواْ يَكُونُونَ عَلَيْهِ

لِبَدًا ﴿١٩﴾ قُلْ إِنَّمَآ أَدْعُوا۟ رَبِّى وَلَآ أُشْرِكُ بِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٠﴾ قُلْ إِنِّى لَآ أَمْلِكُ
لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾ قُلْ إِنِّى لَن يُجِيرَنِى مِنَ ٱللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ
مِن دُونِهِۦ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾ إِلَّا بَلَٰغًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِسَٰلَٰتِهِۦ ۚ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ
وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا رَأَوْا۟ مَا
يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾ قُلْ إِنْ أَدْرِىٓ
أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُۥ رَبِّىٓ أَمَدًا ﴿٢٥﴾ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ
عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ٱرْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُۥ يَسْلُكُ مِنۢ
بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ رَصَدًا ﴿٢٧﴾ لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا۟ رِسَٰلَٰتِ رَبِّهِمْ
وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَىْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾

قرآن در نهج البلاغه

وَأَثَافِيُّ الْإِسْلَامِ وَبُنْيَانُهُ.

پایه‌های اسلام و ستون‌های محکم آن است.

پرسش و پاسخ

۱. سوره ق را بخوانید و کلمات دارای قلقله را بنویسید؟

۲. صفت «قلقله» در لغت و اصطلاح به چه معناست؟

۳. حرف قلقله دارای علامت ..... و حرف ..... کلمه باشد، قلقله در آن بیشتر است.

۴. غُنّه چیست؟

۵. غُنّه مختص کدام حرف است؟

۶. در کدام کلمات غُنّه کشیده می‌شود؟

مِنْهُمْ　　كَأَنَّهُمْ　　يَرَوْنَ　　أَمَّنْ

۷. قلقله در کدام کلمه از شدت بیشتری برخوردار است؟

اَلْحَقُّ (اَلْحَقّ)، مُحِيط، قَبْلَ، إِبْراهِيمَ، بِالْحَجِّ (بِالْحَجّ).

بخش چهارم:

احکام حروف

درس دوازدهم: تفخیم و ترقیق «ل» و «الف مدی»

درس سیزدهم: تفخیم و ترقیق «ر»

درس چهاردهم: ادغام

درس پانزدهم: احکام نون ساکن

درس شانزدهم: احکام میم ساکن

درس هفدهم: احکام مد و قصر

درس دوازدهم:

تفخیم و ترقیق «ل» و «الف مدی»

گفته شد که اولین کلید زبان عربی حرکات، و کلید دوم مخارج حروف هستند. حال در این بخش به کلید سومی اشاره می‌شود و آن «تفخیم» و «ترقیق» حروف است که خود از مهم‌ترین و شیرین‌ترین مباحث علم تجوید و قسمتی از زیبایی و حلاوت تلاوت کلام الله مجید به شمار می‌آید که ان‌شاءالله با زبانی ساده به آن پرداخته خواهد شد.

* **تعریف «تفخیم»:** در لغت به معنای بزرگداشت و در اصطلاح قرائت، عبارت است از درشت و پرحجم ادا کردن حرف. گاهی از کلمه «تغلیظ» استفاده می‌شود که باز هم به معنای تفخیم است، اما برای حرف «ل» به کار می‌رود.

نکته

تفخیم حروف، شبیه بچه‌ای می‌ماند که صدای بزرگ‌ترها را درمی‌آورد و

می‌خواهد مانند آن‌ها با صدای پرحجم صحبت کند.

البته باید به این نکته توجه کرد که مفهوم تفخیم عام‌تر از مفهوم استعلاست؛ چون گاهی «ر» و «الف مدی» را مفخّم می‌کنیم، ولی در استعلاء این دو حرف راه پیدا نمی‌کنند. به‌همین‌دلیل گفته‌اند استعلاء موجب تفخیم است، ولی تفخیم علامت استعلاء بودن آن حرف نیست.

* **تعریف «ترقیق»:** ترقیق ضد تفخیم و در لغت به معنای سبک کردن، رقیق کردن، از غلظت چیزی کاستن و لاغر شدن آمده و در اصطلاح تجوید، کم‌حجم و نازک ادا کردن حرف است.

نکته

حروف استعلاء تماماً قاعده تفخیم را دارند و حروف «ل»، «ر» و «الف مدی» گاهی تفخیم و گاهی ترقیق می‌شوند و ۱۹ حرف باقی‌مانده، همگی در هر حالی که باشند، به ترقیق خوانده می‌شوند.

*** تفخیم و ترقیق حروف**

۱. همیشه در حالت تفخیم: ص ض ط ظ خ غ ق.

۲. گاهی تفخیم و گاهی ترقیق: ل ر الف مدی.

۳. همیشه در حالت ترقیق: ء ب ت ث ج ح د ذ ز س ش ع ف ک م ن و ه ی.

درباره تفخیم حروف استعلاء در درس «صفات حروف» بحث شد و از تکرار آن پرهیز می‌کنیم و حال به تفخیم و ترقیق حرف «ل» و «الف مدی» می‌پردازیم.

* تفخیم و ترقیق «ل»

تفخیم حرف «ل» تنها در لفظ جلاله «اللّٰه» است، آن هم به شرط آمدن فتحه یا ضمه قبل از این حرف. در سایر موارد، هرجا این حرف بیاید، ترقیق خواهد شد؛ مانند:

موارد تفخیم: اللّٰهُ، یَدُ اللّٰهِ، جَعَلَ اللّٰه، کَتَبَ اللّٰهُ، فَضْلُ اللّٰهِ.

موارد ترقیق: خَلَقَ، بِنِعْمَةِ اللّٰهِ، بِسْمِ اللّٰهِ، عِنْدِ اللّٰهِ، یجِدِ اللّٰهَ.

* تفخیم و ترقیق «الف مدی»

در دو صورت الف مدی تفخیم می‌شود:

۱. اگر پس از حروف استعلاء قرار گیرد.

۲. اگر پس از «ر» مفخم یا «ل» تغلیظ شده بیاید.

در بقیه موارد ترقیق می‌شود؛ مانند:

تفخیم الف مدی: ضاحِکَةٌ، اَعْطَیٰ، ظٰهِرینَ، خالِدًا، لا یُغادِرُ، صِراطِ، نُورَ اللّٰهِ، ثَمَرات.

ترقیق الف مدی: قُرْءَان، بَاعِدْ، تَابَ، ثَابِتِ، نُجْزِي، حَارَبَ، هُدَایَ، إذَا، نَشَآءُ.

نکته

همان‌طور که مشاهده شد، اصولاً فتحه و ضمه عاملی برای تفخیم، و کسره عاملی برای ترقیق است.

مهارت‌آموزی

تمرین ۱.

۱. «قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ * اللّٰهُ الصَّمَدُ» (توحید: ۱-۲).

۲. «الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقاً» (ملک: ۳).

۳. «وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ» (ملک: ۵).

۴. «فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَآئِمُونَ» (قلم: ۱۹).

۵. «فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوٓاْ إِنَّا لَضَآلُّونَ» (قلم: ۲۶).

۶. «إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ» (حاقه: ۳۳).

۷. «أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ» (نوح: ۳).

۸. «إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُ» (نوح: ۴).

تمرین ۲. سوره مبارکه نوح را تلاوت کرده و به نحوه تفخیم و ترقیق حرف (ل) و (الف مدی) دقت بیشتری کنید.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِنَّآ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِۦٓ أَنْ أَنذِرْ قَوْمَكَ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ
أَلِيمٌ ﴿١﴾ قَالَ يَٰقَوْمِ إِنِّى لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢﴾ أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱتَّقُوهُ
وَأَطِيعُونِ ﴿٣﴾ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ
إِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ إِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُ ۚ لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّى
دَعَوْتُ قَوْمِى لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِىٓ إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾ وَإِنِّى

كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوٓاْ أَصَٰبِعَهُمْ فِيٓ ءَاذَانِهِمْ وَٱسْتَغْشَوْاْ
ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّواْ وَٱسْتَكْبَرُواْ ٱسْتِكْبَارًا ﴿٧﴾ ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا
﴿٨﴾ ثُمَّ إِنِّيٓ أَعْلَنتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾ فَقُلْتُ ٱسْتَغْفِرُواْ
رَبَّكُمْ إِنَّهُۥ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُرْسِلِ ٱلسَّمَآءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا ﴿١١﴾
وَيُمْدِدْكُم بِأَمْوَٰلٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّٰتٍ وَيَجْعَل لَّكُمْ
أَنْهَٰرًا ﴿١٢﴾ مَّا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا
﴿١٤﴾ أَلَمْ تَرَوْاْ كَيْفَ خَلَقَ ٱللَّهُ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ ٱلْقَمَرَ
فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ ٱلشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾ وَٱللَّهُ أَنۢبَتَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ
نَبَاتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾ وَٱللَّهُ جَعَلَ
لَكُمُ ٱلْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِّتَسْلُكُواْ مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾ قَالَ نُوحٌ
رَّبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَٱتَّبَعُواْ مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُۥ وَوَلَدُهُۥٓ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾
وَمَكَرُواْ مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾ وَقَالُواْ لَا تَذَرُنَّ ءَالِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا
وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾ وَقَدْ أَضَلُّواْ كَثِيرًا ۖ وَلَا تَزِدِ
ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا ضَلَٰلًا ﴿٢٤﴾ مِّمَّا خَطِيٓـَٰٔتِهِمْ أُغْرِقُواْ فَأُدْخِلُواْ نَارًا فَلَمْ
يَجِدُواْ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ أَنصَارًا ﴿٢٥﴾ وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى
ٱلْأَرْضِ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّواْ عِبَادَكَ وَلَا
يَلِدُوٓاْ إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾ رَّبِّ ٱغْفِرْ لِي وَلِوَٰلِدَيَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِيَ
مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ ۗ وَلَا تَزِدِ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا تَبَارًا ﴿٢٨﴾

قرآن در نهج البلاغه

وَأَوْدِيَةُ الحَقِّ وَغِيطَانُهُ.

و نهرهای جاری زلال حقیقت و سرزمین‌های آن است.

پرسش و پاسخ

۱. سومین کلید زبان عربی ..... است.

۲. «تفخیم» در لغت و اصطلاح چیست؟

۳. «ترقیق» در لغت و اصطلاح چیست؟

۴. استعلاء موجب ..... اما علامت استعلاء نمی‌شود.

۵. حروف همیشه مفخم کدام‌اند؟

۶. تنها مورد تفخیم «ل» در کدام لفظ است؟

۷. «الف مدی» نزد کدام حروف تفخیم می‌گردد؟

۸. اصولاً حرکت ..... و ..... باعث تفخیم و ..... عاملی برای ترقیق است.

۹. کلمات داده را به‌ترتیب دارای چه قاعده‌ای می‌بینید؟

سبیلِ اللّٰه　　عَلَّمَهُ اللّٰه　　ضامِرٍ　　إیمان

الف. ترقیق، تفخیم، تفخیم، ترقیق

ب. ترقیق، ترقیق، تفخیم، تفخیم

ج. ترقیق، تفخیم، ترقیق، تفخیم

۱۰. گزینه صحیح را از غلط مشخص کنید.

الف. ضامِر: تفخیم «الف مدی» به‌دلیل آمدن حرف استعلاء

صحیح ☐ غلط ☐

ب. یَجِدِ الله: ترقیق «ل» به‌دلیل حرکت کسره قبل از آن

صحیح ☐ غلط ☐

ج. عِندَ الله: تفخیم «الف مدی» به‌دلیل آمدن کسره بعد از آن

صحیح ☐ غلط ☐

درس سیزدهم:

تفخیم و ترقیق «ر»

به‌دلیل آنکه قواعد تفخیم و ترقیق حرف «ر» جمعاً یازده مورد است، این درس را مختص آن قرار دادیم، ولی قبل از وارد شدن به بحث، توجه به چند نکته، این درس را برای ما آسان می‌کند.

نکته‌ها

۱. اصل در تلفظ این حرف تفخیم است و فتحه، ضمه، الف مدی و واو مدی، «خانواده تفخیم» نام دارند و درمقابلْ کسره، یاء مدی و حرف ی «خانواده ترقیق» محسوب می‌شوند.

۲. اگر «ر» خود متحرک باشد، به حرکت آن توجه می‌کنیم و حرف «ر» را به صورت تفخیم یا ترقیق می‌خوانیم.

۳. اگر حرف «ر» ساکن باشد و حرف قبل از آن حرکت داشته باشد، به آن توجه می‌کنیم و با توجه به حرکتی که دارد، حرف «ر» را به‌صورت تفخیم یا ترقیق می‌خوانیم.

۴. اگر حرف «ر» و حرف ماقبل آن، هر دو ساکن باشند، به حرف قبل‌تر از آن نگاه و مورد تفخیم یا ترقیق را شناسایی می‌کنیم.

موارد تفخیم «ر»

۱. اگر حرف «ر» مفتوح یا مضموم باشد؛ مانند رَفرَفٍ، فُرُطا، فِراراً، مُنیراً، رُقود، فَرَّتْ.

۲. اگر حرف «ر» ساکن باشد و حرف ماقبلش فتحه یا ضمه داشته باشد؛ مانند یَرْضیٰ، القُرْءان، مُرْسٰها، حَرْث، أَرْحام.

۳. اگر حرف «ر» خود ساکن و قبل از آن هم ساکن و قبل از آن فتحه یا ضمه آمده باشد؛ مانند خُسْر، الیُسْر، عُسْر، عَشْر، بَحْر.

۴. اگر قبل از «ر» الف یا واو مدی بیاید؛ مانند نَار، نُور، حُور، أَنْهَار، الغَرُور.

۵. اگر قبل از «ر» همزه وصل بیاید، چون همزه وصل جزء کلمه نیست و کلمه با حرف «ر» شروع می‌شود، «ر» به اصل خویش، یعنی تفخیم بازمی‌گردد؛ مانند ربِّ ارْجِعونِ، لِمَنِ ارْتَضیٰ، إِنِ ارْتَبْتُمْ، ربِّ ارْحَمْهُما.

۶. اگر بعد از «ر» یکی از حروف استعلاء در یک کلمه بیاید؛ مانند مِرْصاداً، قِرْطاس، إِرْصاداً، لِبالْمِرْصاد.

موارد ترقیق «ر»

۱. اگر حرف «ر» مکسور باشد؛ مانند رِجَال، رِيحاً، رِزْق، بِسَحَرٍ، تَجْرِي، قَرِّي.

۲. اگر حرف «ر» ساکن باشد و قبل از آن کسره بیاید؛ مانند عَسِرٌ، مِرْيَةٍ، اغْفِرْ، الإِرْبَةِ.

۳. اگر حرف «ر» ساکن باشد و قبل از آن هم ساکن و قبل از آن کسره بیاید؛ مانند: مِنَ السِّحْرِ، بِئْرٍ، حِجْرٍ، ذِكْرٍ، سِدْرٍ.

۴. اگر قبل از «ر» یاء مدی بیاید؛ مانند: قَدِير، يَسِير، خَبِير، مُنِير، كَبِير.

۵. اگر قبل از «ر» حرف «ی» ساکن بیاید؛ مانند: غَيْر، خَيْر، السَّيْر، الطَّيْر، لاضَيْر.

مهارت‌آموزی

۹۴

تمرین. سوره مدثر را تلاوت کرده و به قواعد تفخیم و ترقیق حرف (ر) دقت بیشتری کنید.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَـٰٓأَيُّهَـا ٱلْمُدَّثِّرُ ۝١ قُمْ فَأَنذِرْ ۝٢ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۝٣ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۝٤
وَٱلرُّجْزَ فَٱهْجُرْ ۝٥ وَلَا تَمْنُن تَسْـتَكْثِرُ ۝٦ وَلِرَبِّكَ فَٱصْبِرْ ۝٧ فَإِذَا
نُقِرَ فِى ٱلنَّاقُورِ ۝٨ فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِـيرٌ ۝٩ عَلَى ٱلْكَـٰفِرِينَ غَيْرُ
يَسِيرٍ ۝١٠ ذَرْنِى وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ۝١١ وَجَعَلْتُ لَهُۥ مَالًا مَّمْدُودًا ۝١٢
وَبَنِينَ شُهُودًا ۝١٣ وَمَهَّدتُّ لَهُۥ تَمْهِيدًا ۝١٤ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ۝١٥ كَلَّآ ۖ
إِنَّهُۥ كَانَ لِـَٔايَـٰتِنَا عَنِيدًا ۝١٦ سَأُرْهِقُهُۥ صَعُودًا ۝١٧ إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ۝١٨
فَقُتِـلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۝١٩ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۝٢٠ ثُمَّ نَظَرَ ۝٢١ ثُمَّ عَبَسَ

وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدۡبَرَ وَٱسۡتَكۡبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّا سِحۡرٞ يُؤۡثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنۡ
هَٰذَآ إِلَّا قَوۡلُ ٱلۡبَشَرِ ﴿٢٥﴾ سَأُصۡلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾
لَا تُبۡقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾ لَوَّاحَةٞ لِّلۡبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيۡهَا تِسۡعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾ وَمَا
جَعَلۡنَآ أَصۡحَٰبَ ٱلنَّارِ إِلَّا مَلَٰٓئِكَةٗۙ وَمَا جَعَلۡنَا عِدَّتَهُمۡ إِلَّا فِتۡنَةٗ لِّلَّذِينَ
كَفَرُواْ لِيَسۡتَيۡقِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ وَيَزۡدَادَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِيمَٰنٗا
وَلَا يَرۡتَابَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَلِيَقُولَ ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم
مَّرَضٞ وَٱلۡكَٰفِرُونَ مَاذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلٗاۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ ٱللَّهُ مَن
يَشَآءُ وَيَهۡدِي مَن يَشَآءُۚ وَمَا يَعۡلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَۚ وَمَا هِيَ إِلَّا
ذِكۡرَىٰ لِلۡبَشَرِ ﴿٣١﴾ كَلَّا وَٱلۡقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَٱلَّيۡلِ إِذۡ أَدۡبَرَ ﴿٣٣﴾ وَٱلصُّبۡحِ إِذَآ أَسۡفَرَ
﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَإِحۡدَى ٱلۡكُبَرِ ﴿٣٥﴾ نَذِيرٗا لِّلۡبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَن شَآءَ مِنكُمۡ أَن
يَتَقَدَّمَ أَوۡ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾ كُلُّ نَفۡسِۭ بِمَا كَسَبَتۡ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّآ أَصۡحَٰبَ
ٱلۡيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِي جَنَّٰتٖ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ ٱلۡمُجۡرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمۡ
فِي سَقَرَ ﴿٤٢﴾ قَالُواْ لَمۡ نَكُ مِنَ ٱلۡمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمۡ نَكُ نُطۡعِمُ ٱلۡمِسۡكِينَ
﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ ٱلۡخَآئِضِينَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوۡمِ ٱلدِّينِ ﴿٤٦﴾
حَتَّىٰٓ أَتَىٰنَا ٱلۡيَقِينُ ﴿٤٧﴾ فَمَا تَنفَعُهُمۡ شَفَٰعَةُ ٱلشَّٰفِعِينَ ﴿٤٨﴾ فَمَا لَهُمۡ عَنِ
ٱلتَّذۡكِرَةِ مُعۡرِضِينَ ﴿٤٩﴾ كَأَنَّهُمۡ حُمُرٞ مُّسۡتَنفِرَةٞ ﴿٥٠﴾ فَرَّتۡ مِن قَسۡوَرَةِۭ
﴿٥١﴾ بَلۡ يُرِيدُ كُلُّ ٱمۡرِيٕٖ مِّنۡهُمۡ أَن يُؤۡتَىٰ صُحُفٗا مُّنَشَّرَةٗ ﴿٥٢﴾ كَلَّاۖ بَل
لَّا يَخَافُونَ ٱلۡأٓخِرَةَ ﴿٥٣﴾ كَلَّآ إِنَّهُۥ تَذۡكِرَةٞ ﴿٥٤﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿٥٥﴾ وَمَا
يَذۡكُرُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُۚ هُوَ أَهۡلُ ٱلتَّقۡوَىٰ وَأَهۡلُ ٱلۡمَغۡفِرَةِ ﴿٥٦﴾

قرآن در نهج البلاغه

وَبَحْرٌ لا يَنْزِفُهُ الْمُسْتَنْزِفُونَ وعُيُونٌ لَا يُنْضِبُها الْمَاتِحُونَ ومَنَاهِلُ لَا يَغِيضُها الْوَارِدُونَ وَمَنَازِلُ لَا يَضِلُّ نَهْجَهَا الْمُسَافِرونَ.

دریایی است که تشنگان آن، آبش را تمام نتوانند کشید و چشمه‌ای است که آبش کم شدن ندارد. محل برداشت آبی است که هرچه از آن برگیرند، کاهش نمی‌یابد. منزلی است که مسافران راه، آن را فراموش نخواهند کرد.

پرسش و پاسخ

۱. اصل در تلفظ حرف «ر» تفخیم است. ص☐ غ☐

۲. عوامل تفخیم «ر» را خلاصه بیان کنید.

۳. موارد ترقیق «ر» کدام‌اند؟

۴. تفخیم و ترقیق «ر» را در کلمات ذیل مشخص کنید.

یَسیر، نَذیر، مِرْصاداً، مِعشار، وَتْر، فُرْقان، فِرْعَون، اِرْحَم، قَدْر، فَجْر

۵.دلایل تفخیم یا ترقیق حرف «ر» را در کلمات زیر بیان کنید:

نَظَر:

وَالطُّور:

مُنتَشِر:

اَخْرِجنا:

حُرُماتٍ:

۶.کدام گزینه صحیح است؟

الف. رُحَمَاءُ: «ر» تفخیم می‌گردد؛ چون ضمه گرفته است.

ص☐ غ☐

ب. فِرْقَةٍ: بعد از «ر» حرف استعلاء آمده است؛ پس تفخیم می‌گردد.

ص☐ غ☐

ج. یَسِیر: قبل از «ر» حرف «ی» آمده است؛ پس تفخیم می‌شود.

ص☐ غ☐

د) قَدِیر: قبل از «ر» یای مدی آمده است؛ پس ترقیق می‌گردد.

ص☐ غ☐

درس چهاردهم:

ادغام

*** تعریف**

ادغـام در لغـت، یعنی ادخـال و داخل نمودن، و در اصطـلاح قرائت به معنای داخل کردن حرف ساکن در حرف متحرک و مشدد کردن آن است.

نکته

در ادغـام، حـرف سـاکنی راکـه حذف می‌شـود، «مدغـم» و حرف بعـدی راکه مشدّد شده است، «مدغمٌ فیه» گویند.

*** فایده ادغام**

فایده ادغام، سهولت در کلام است.

* موارد ادغام به روایت حفص از عاصم

۱. هر حرفی که ساکن باشد در مانند خودش؛ مانند: قَدْ دَخَلوا، كَمْ مِنْ، مِنْ نَارٍ، عَنْ نَفْسٍ، فَمَا رَبِحَتْ تِجارَتُهُمْ.

۲. حرف «ب ساکن» در حرف «م»: تنها مورد آن در قرآن کریم آیه ۲۴ سوره هود است: ارْكَبْ مَعَنا ← ارْكَمَّعَنا.

۳. حروف «ت» و «د» و «ط» هرکدام که ساکن باشد، در دیگری ادغام می‌شود؛ مانند:

مَهَّدْتُ ← مَهَّتُّ وَدَّتْ طائِفَةٌ ← وَدَّطّائِفَةٌ لَقَدْ تابَ ← لَقَتّابَ

فَرَّطْتُ ← فَرَّتُّ (در این مورد تنها درشتی حرف «ط» می‌ماند)

أَثْقَلَتْ دَعَوَا ← أَثْقَلَدَّعَوَا.

۴. حروف «ث» و «ذ» و «ظ» هرکدام که ساکن باشد در دیگری ادغام می‌شود؛ مانند:

إِذْ ظَلَمُوا ← إِظَّلَمُوا يَلْهَثْ ذٰلِكَ ← يَلْهَذّٰلِكَ إِذْ ظَلَمْتُمْ ← إِظَّلَمْتُمْ.

۵. حرف «ق» در «ک» که تنها مورد آن درسوره مرسلات آیه ۲۰ است: أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ ← أَلَمْ نَخْلُكُّمْ (تنها درشتی حرف «ق» می‌ماند).

۶. حرف «ل» در «ر»: اگر حرف «ر» بعد از «ل» قرار گیرد، این ادغام صورت می‌گیرد، ولی اگر برعکس باشد، این ادغام صورت نمی‌گیرد؛ مانند: قُلْ رَبِّي ← قُرَّبِي، بَلْ رَبُّكُمْ ← بَرَّبُّكُمْ.

۷. حرف «ن» در حروف «یرملون»؛ مانند:

مَنْ یَشاءُ ← مَیَّشاءُ　　فَریقٌ مِنْهُمْ ← فَریقُمِّنْهُمْ　　مِنْ وَلِیٍّ ← مِوَّلِیٍّ

مِنْ نارٍ ← مِنّارٍ　　مِنْ رَبِّكَ ← مِرَّبِّكَ　　مِنْ لَدُنْكَ ← مِلَّدُنْكَ.

مهارت‌آموزی

تمرین ۱.

الرَّحمٰن، اَیُّکُم، کَرَّتَین، جَهَنَّم، رَبِّهِمْ، شَهِدتُّم، اَردتُّم، کِذَّتَ، وَعَدتَّنا، اَحَطتُّ، غُصَّهٍ، وَیلٌ یَومَئِذٍ، فِی ظِلالٍ وَعُیُونٍ، قَدَرٍ مَّعلُومٍ، سَعیُکُم مَّشکُوراً، نَذِیراً لِّلبَشَرِ، أَنْ یَتَقَدَّمَ، کَثِیباً مَّهِیلاً.

تمرین ۲.

۱. «أُولَـٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ» (معارج: ۳۵).

۲. «أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ» (معارج: ۳۸).

۳. «فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّاراً» (نوح: ۱۰).

۴. «مَا لَكُمْ لا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَاراً» (نوح: ۱۲).

۵. «وَأَنَّهُ تَعَالَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلا وَلَداً» (جن: ۳).

۶. «أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَى» (قیامت: ۳۷).

۷. «إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِراً وَإِمَّا كَفُوراً» (انسان: ۳).

۸. «اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» (طلاق: ۱۲).

تمرین ۳. سوره مبارکه مرسلات را با توجه به روایت حفص عن عاصم تلاوت کنید.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلْمُرْسَلَٰتِ عُرْفًا ﴿١﴾ فَٱلْعَٰصِفَٰتِ عَصْفًا ﴿٢﴾ وَٱلنَّٰشِرَٰتِ نَشْرًا ﴿٣﴾
فَٱلْفَٰرِقَٰتِ فَرْقًا ﴿٤﴾ فَٱلْمُلْقِيَٰتِ ذِكْرًا ﴿٥﴾ عُذْرًا أَوْ نُذْرًا ﴿٦﴾ إِنَّمَا
تُوعَدُونَ لَوَٰقِعٌ ﴿٧﴾ فَإِذَا ٱلنُّجُومُ طُمِسَتْ ﴿٨﴾ وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ فُرِجَتْ
﴿٩﴾ وَإِذَا ٱلْجِبَالُ نُسِفَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا ٱلرُّسُلُ أُقِّتَتْ ﴿١١﴾ لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ
﴿١٢﴾ لِيَوْمِ ٱلْفَصْلِ ﴿١٣﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا يَوْمُ ٱلْفَصْلِ ﴿١٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾ أَلَمْ نُهْلِكِ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ ٱلْآخِرِينَ ﴿١٧﴾ كَذَٰلِكَ
نَفْعَلُ بِٱلْمُجْرِمِينَ ﴿١٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾ أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن
مَّآءٍ مَّهِينٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنَٰهُ فِى قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿٢١﴾ إِلَىٰ قَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿٢٢﴾
فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ ٱلْقَٰدِرُونَ ﴿٢٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾ أَلَمْ نَجْعَلِ
ٱلْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ أَحْيَآءً وَأَمْوَٰتًا ﴿٢٦﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَٰسِىَ شَٰمِخَٰتٍ
وَأَسْقَيْنَٰكُم مَّآءً فُرَاتًا ﴿٢٧﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾ ٱنطَلِقُوٓاْ إِلَىٰ
مَا كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾ ٱنطَلِقُوٓاْ إِلَىٰ ظِلٍّ ذِى ثَلَٰثِ شُعَبٍ ﴿٣٠﴾
لَّا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِى مِنَ ٱللَّهَبِ ﴿٣١﴾ إِنَّهَا تَرْمِى بِشَرَرٍ كَٱلْقَصْرِ ﴿٣٢﴾
كَأَنَّهُۥ جِمَٰلَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٤﴾ هَٰذَا يَوْمُ لَا
يَنطِقُونَ ﴿٣٥﴾ وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ﴿٣٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ
﴿٣٧﴾ هَٰذَا يَوْمُ ٱلْفَصْلِ ۖ جَمَعْنَٰكُمْ وَٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ فَإِن كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ

فَكِيدُونِ ﴿٣٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾ كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ ﴿٤٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

قرآن در نهج البلاغه

وَأَعْلَامٌ لا يَعْمَىٰ عَنْهَا السَّائِرونَ وَآكَامٌ لا يَجُوزُ عَنْهَا القَاصِدونَ.

و نشانه‌هایی است که دوندگان از آن غفلت نمی‌کنند، و کوهسار زیبایی است که از آن نمی‌گذرند.

پرسش و پاسخ

۱. در اصطلاح قرائت، ادغام یعنی .....

۲. هدف از ادغام .....

۳. ادغام در کدام کلمه صورت نگرفته است؟

وَإِذْ زَيَّنَ　　إِذْ ظَّلَمْتُمْ　　مَنْ وُّجِدَ

فَقُلْ رَّبِّي　　مَعَكُمْ اَيْنَ ما كُنْتُمْ.

۴. کامل کنید.

نوشته می‌شود	خوانده می‌شود
أَنْ يَتَقَدَّمَ	
سَبْعَ سَمٰواتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ	
جَنّٰتٍ وَيَجْعَلَ	
كَثِيباً مَهِيلاً	

درس پانزدهم:

احکام نون ساکنه

«نون ساکنه» پرکاربردترین و مهم‌ترین حرف زبان عربی ازنظرِ اثرپذیری از حرف مجاور خود است؛ بنابراین، باید با دقت آن را فراگرفت.

هنگامی‌که نون ساکنه گفته می‌شود، شامل تنوین (ـًـٍـٌ) هم خواهد بود؛ چراکه در قواعد روخوانی گفته شد تنوین، نون ساکنه اضافی است که در آخر برخی اسم‌ها خوانده می‌شود، ولی نوشته نمی‌شود.

*** نون ساکنه چهار حکم دارد:**

۱. اظهار: «اظهار» در لغت یعنی ظاهر کردن و آشکار نمودن و در اصطلاح قرائت، ادای حرف از مخرج است. نون ساکنه نزد شش حرف که به حروف حلقی معروف‌اند، اظهار می‌شود، ولی هنگام اظهار باید دقت کرد نون، حرکت نگیرد، مکثی ایجاد نشود و از سکت پرهیز گردد.

حروف حلقی عبارت‌اند از: «ء، ه، غ، ح، ع، خ»؛ مانند مِنْ أَمرِهِم، عَبْداً إِذا، بُيُوتاً ءامِنين، مِنْهُم، أَنْعَمْتَ، حَكيمٌ عَليمٌ، مِنْ غِلٍّ، الْمُنْخَنِقَةُ، تَنْحِتُونَ، مَنْ هَدَىٰ.

۲. اقلاب: «اقلاب» در لغت یعنی تبدیل کردن و منقلب ساختن و در اصطلاح قرائت، یعنی تبدیل حرفی به حرف دیگر. در این درس هرگاه بعد از نون ساکنه حرف «ب» بیاید، نون ساکنه به «م» تبدیل می‌شود.

اما این نکته را باید توجه کرد که در اقلاب، لب‌ها هنگام حرکت به‌سمت حرف «م» کاملاً به هم ضمیمه نشوند، بلکه کمی از هم فاصله بگیرند؛ به‌طوری‌که غُنّه نون در خیشوم بماند و از طرفی «م» کاملاً ادا نشود. دراین‌باره گفته شده میان دو لب به‌اندازه قطر یک کاغذ فاصله ایجاد شود؛ مانند:

مُنبَثّاً ← مُمْبَثّاً　　مِنْ بَقْلِها ← مِمْ بَقْلِها

مِنْ بَعْد ← مِمْ بَعْد　　اَنبَتَتْ ← اَمْبَتَتْ

سَبَإٍ بِنَبَإٍ ← سَبَإٍمْ بِنَبَإٍ　　فَانْبِذْ ← فَامْبِذْ

۳. ادغام: موضوع «ادغام» در درس سیزدهم مورد بحث قرار گرفت و گفته شد هرگاه پس از نون ساکنه حروف «یرملون» بیایند، نون ساکنه حذف، و حرف ماقبل به مابعد آن وصل میشود.

اگر بعد از نون ساکنه حروف «ی»، «م»، «و»، «ن» بیاید، ادغام همراه با غُنّه و کشش خواهد بود که به‌اندازه دو حرکت کشیده می‌شود، اما اگر بعد از آن، حروف «ل» و «ر» بیاید، غُنّه و کشش ندارد. مانند إِنْ يَقُولُونَ، مِنْ مَالٍ، مِنْ وَالٍ، أَنْ نَقُولَ، مِنْ رُسُلِهِ، لَئِنْ لَمْ.

نکته

الف. چهار کلمه در قرآن خارج از قاعده ادغام نون ساکنه هستند: قِنْوَانٌ، دُنْيَا، بُنْيَانٌ، صِنْوَانٌ.

ب. در دو سوره یس و قلم، نون ساکنه در آیات اول ادغام نمی‌شوند.

یس (یاسین) وَالْقُرْءَانِ الْحَكِيمِ

ن (نون) وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ

۴. اخفا: «اخفا» در لغت یعنی مخفی کردن و پنهان ساختن و در اصطلاح قرائت، حذف مخرج حرف و ابقای غُنّه آن، بدون مشدّد کردن حرف بعد و درواقع ادای نون ساکنه با حالتی بین اظهار و ادغام است. به عبارتی، نه مانند اظهار از مخرج ادا می‌شود و نه مانند ادغام، حرف بعدی را مشدّد می‌کند، بلکه تنها غُنّه آن از فضای بینی خارج می‌گردد. این حالت هنگامی صورت می‌پذیرد که یکی از ۱۵ حرف باقی‌مانده (ت، ث، ج، د، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ق، ف، ك) پس از نون ساکنه قرار گیرد؛ مانند:

كُنْتُمْ، خَيْرٌ ثَوَاباً، سَرَاحاً جَمِيلاً، أَنْذاداً، أَنْذِرهُمْ، أُنْزِلَ، مَنْسِيّاً، أَنْشَأْنَا، رِجَالٌ صَدَقُوا، مِنْ ضُرٍّ، لَحْماً طَرِيّاً، يَنْظُرُونَ، أَنْفُسِهِمْ، مِنْ قَبْلُ، عَنْكَ.

مهارت‌آموزی

تمرین ۱.

۱. «الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَٰنِ مِنْ تَفَٰوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِنْ فُطُورٍ» (ملک: ۳).

۲. «قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا» (مریم: ۴).

۳. «وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا» (مریم: ۱۴).

۴. «وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا» (مریم: ۱۶).

۵. «وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا» (مریم: ۷۶).

۶. «إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا» (مریم: ۹۳).

۷. «وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا» (مریم: ۹۸).

۸. «أَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ» (ملک: ۲۰).

تمرین ۲. سوره مبارکه مزمل را تلاوت کرده و به احکام نون ساکنه دقت بیشتری کنید.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُزَّمِّلُ ﴿١﴾ قُمِ ٱلَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢﴾ نِّصْفَهُۥٓ أَوِ ٱنقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ﴿٣﴾ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ ٱلْقُرْءَانَ تَرْتِيلًا ﴿٤﴾ إِنَّا سَنُلْقِى عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّ نَاشِئَةَ ٱلَّيْلِ هِىَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ﴿٦﴾ إِنَّ لَكَ فِى ٱلنَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ﴿٧﴾ وَٱذْكُرِ ٱسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴿٨﴾ رَّبُّ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَٱتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾ وَٱصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَٱهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴿١٠﴾ وَذَرْنِى وَٱلْمُكَذِّبِينَ أُو۟لِى ٱلنَّعْمَةِ

وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿١١﴾ إِنَّ لَدَيْنَآ أَنكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ
وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ ٱلْأَرْضُ وَٱلْجِبَالُ وَكَانَتِ ٱلْجِبَالُ كَثِيبًا
مَّهِيلًا ﴿١٤﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَٰهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَآ أَرْسَلْنَآ
إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ ٱلرَّسُولَ فَأَخَذْنَٰهُ أَخْذًا وَبِيلًا
﴿١٦﴾ فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ ٱلْوِلْدَٰنَ شِيبًا ﴿١٧﴾ ٱلسَّمَآءُ
مُنفَطِرٌۢ بِهِۦ ۚ كَانَ وَعْدُهُۥ مَفْعُولًا ﴿١٨﴾ إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ
إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿١٩﴾ *إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثَيِ ٱلَّيْلِ
وَنِصْفَهُۥ وَثُلُثَهُۥ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلَّذِينَ مَعَكَ ۚ وَٱللَّهُ يُقَدِّرُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ۚ
عَلِمَ أَن لَّن تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۖ فَٱقْرَءُوا۟ مَا تَيَسَّرَ مِنَ ٱلْقُرْءَانِ ۚ
عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ وَءَاخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِى ٱلْأَرْضِ
يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ وَءَاخَرُونَ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ فَٱقْرَءُوا۟ مَا
تَيَسَّرَ مِنْهُ ۚ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَقْرِضُوا۟ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ۚ
وَمَا تُقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ
أَجْرًا ۚ وَٱسْتَغْفِرُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٠﴾

قرآن در نهج البلاغه

جَعَلَهُ اللهُ رِيّاً لِعَطَشِ العُلَمَاءِ وَرَبِيعاً لِقُلُوبِ الفُقَهَاءِ وَمَحَاجَّ لِطُرُقِ الصُّلَحَاءِ.

خداوند قرآن را فرونشاننده عطش عالمان و دانشمندان و باران بهاری برای قلب فقیهان و راه گسترده برای صالحان قرار داده است.

۲. احکام نون ساکنه را خلاصه بیان کنید.

الف. در اصطلاح قرائت، «اظهار» یعنی:

ب. «اقلاب» عبارت است از:

ج. «اخفا» به معنای:

د. «ادغام» یعنی:

۳. در ادغام چهار حرف ..... با غُنّه و دو حرف ..... بدون غُنّه خوانده می‌شود.

الف. یمون - لر ب. لر - یرملون ج. یرملون - ر

۴. نوع حکم موجود در کلمات را به ترتیب نشان دهید.

مَن یَّشَآءُ یَنْأَوْنَ مِنْ دُونِ ذٰلِکَ مُنْبَثّاً

الف. اظهار، ادغام، اخفا، اقلاب

ب. ادغام، اظهار، اخفا، اقلاب

ج. ادغام، اظهار، اقلاب، اخفا

۵. صحیح یا غلط بودن گزینه‌ها را نشان دهید.

الف. مِنْهُمْ: حکم اظهار دارد؛ چون بعد از «ن» یکی از حروف حلقی آمده است.

ص ☐ غ ☐

ب. مَن یَشاءَ: حکم اخفا دارد؛ چون یکی از حروف اخفا آمده است.

ص ☐ غ ☐

ج. ذَنْبِهِ: حکم ادغام دارد؛ چون «ب» بعد از «ن» آمده است.

ص ☐ غ ☐

د. زَوْجٍ بَهِيجٍ: حکم اقلاب دارد؛ چون «ب» بعد از «ن» آمده است.

ص ☐ غ ☐

درس شانزدهم:

احکام میم ساکنه

میم ساکنه (م) همچون «ن» قواعدی دارد؛ البته احکام میم ساکنه، سه حکم است:

۱. ادغام: اگر بعد از میم ساکنه، میم متحرک بیاید، میم ساکنه در میم متحرک ادغام می‌شود و غُنّه به خود می‌گیرد و به مقدار دو حرکت آن را می‌کشیم؛ مانند اَمَّا، بَيْنَهُم مَّوَدَّةً، إِنَّكُمْ مُّجْرِمُونَ، مِمَّا، أَسْقَيْنَاكُم مَّاءً، خَلَقَكُمْ مِّنْ.

۲. اخفا: اگر بعد از «م» حرف «ب» قرار گیرد، «م» اخفا می‌شود و غُنّه آن باقی می‌ماند؛ به‌طوری که «م» کامل ادا نمی‌شود و همان‌طور که در اقلاب «ن» گفته شد، لب‌ها به هم نزدیک می‌شود و فاصله آن‌ها به‌اندازه قطر کاغذ خواهد بود. باز هم در اخفا، غُنّه میم را می‌کشیم؛ مانند فَاحْكُمْ بَيْنَنَا، رَبَّهُمْ بِالْغَدَوٰةِ، بَعْضُكُمْ بَعْضاً، مِنْ بَيْنِهِمْ (مِمْ بَيْنِهِم)، يَنْبَغِي (يَمْبَغِي)، رَجْماً بِالْغَيْبِ (رَجْمَمْ بِالْغَيْبِ).

نکته

همان‌طور که در مثال‌ها مشاهده می‌شود، گاهی یک کلمه، هم قاعده اقلاب «نْ» و هم اخفای «مْ» پیدا می‌کند.

۳. اظهار: اگر بعد از میم ساکنه، میم متحرک یا «ب» نیاید، میم ساکنه اظهار می‌شود؛ یعنی میم از مخرج خودش که همان اتصال لب‌هاست، ادا می‌گردد؛ مانند فَزَادُوهُمْ رَهَقاً، وَأَنَّهُمْ ظَنّوا، لَمْ يَفْعَلْ، وَاهْجُرْهُمْ هَجْراً.

نکته‌ای که نباید فراموش شود، این است که اظهار میم نزد حرف «و» و «ف» ادا شود و حالت ادغام یا اخفا به خود نگیرد؛ مانند في ءاذانِهِمْ وَقراً، بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم، لَكُمْ فيهِ.

مهارت‌آموزی

تمرین ۱.

۱. «وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ» (ملک: ۶).

۲. «إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ» (ملک: ۱۲).

۳. «إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ» (ملک: ۱۳).

۴. «أَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ» (ملک: ۱۶).

۵. «أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ» (ملک: ۱۷).

۶. «أَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ» (ملک: ۲۰).

۷. «عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ» (قلم: ۱۳).

۸. «إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ» (قلم: ۳۸).

تمرین ۲. سوره مبارکه انسان را تلاوت کرده و به احکام میم ساکن دقت بیشتری کنید.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

هَلْ أَتَىٰ عَلَى ٱلْإِنسَٰنِ حِينٌ مِّنَ ٱلدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْـًٔا مَّذْكُورًا ﴿١﴾ إِنَّا خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَٰهُ سَمِيعًۢا بَصِيرًا ﴿٢﴾ إِنَّا هَدَيْنَٰهُ ٱلسَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾ إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ سَلَٰسِلَا۟ وَأَغْلَٰلًا وَسَعِيرًا ﴿٤﴾ إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ ٱللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴿٦﴾ يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُۥ مُسْتَطِيرًا ﴿٧﴾ وَيُطْعِمُونَ ٱلطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ ٱللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَآءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾ إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾ فَوَقَىٰهُمُ ٱللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ ٱلْيَوْمِ وَلَقَّىٰهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ﴿١١﴾ وَجَزَىٰهُم بِمَا صَبَرُوا۟ جَنَّةً وَحَرِيرًا ﴿١٢﴾ مُّتَّكِـِٔينَ فِيهَا عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ ۖ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا ﴿١٣﴾ وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَٰلُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ﴿١٤﴾ وَيُطَافُ عَلَيْهِم بِـَٔانِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا۠ ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَا۟ مِن فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾ وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلًا ﴿١٧﴾ عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ

سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾ ۞ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ
لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا ﴿١٩﴾ وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾ عَالِيَهُمْ
ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ ۖ وَحُلُّوٓا۟ أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ وَسَقَىٰهُمْ رَبُّهُمْ
شَرَابًا طَهُورًا ﴿٢١﴾ إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَكَانَ سَعْيُكُم مَّشْكُورًا
﴿٢٢﴾ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ ٱلْقُرْءَانَ تَنزِيلًا ﴿٢٣﴾ فَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ
وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ ءَاثِمًا أَوْ كَفُورًا ﴿٢٤﴾ وَٱذْكُرِ ٱسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا
﴿٢٥﴾ وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَٱسْجُدْ لَهُۥ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّونَ
ٱلْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَآءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ﴿٢٧﴾ نَّحْنُ خَلَقْنَٰهُمْ وَشَدَدْنَآ
أَسْرَهُمْ ۖ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَآ أَمْثَٰلَهُمْ تَبْدِيلًا ﴿٢٨﴾ إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَن
شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿٢٩﴾ وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ
كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٣٠﴾ يُدْخِلُ مَن يَشَآءُ فِى رَحْمَتِهِۦ ۚ وَٱلظَّٰلِمِينَ أَعَدَّ
لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣١﴾

قرآن در نهج البلاغه

وَ دَوَاءً لَيْسَ بَعْدَهُ دَاءٌ وَ نُوراً لَيْسَ مَعَهُ ظُلْمَةٌ.

قرآن، دارویی است که با آن، بیماری وجود ندارد؛ نوری است که با آن، تاریکی یافت نمی‌شود.

پرسش و پاسخ

۱. احکام میم را خلاصه بیان کنید.

۲. کلمات داده‌شده دارای کدام‌یک از احکام میم ساکنه‌اند؟

مِمَّنْ إِنَّكُمْ أَمِنْتُمْ رَبَّهُمْ بِالغَيْبِ عَلِيمٌ بِذَاتِ

۳. نوع حکم موجود در کلمات زیر را به ترتیب مشخص کنید.

لَمْ يَفْعَلْ إِنَّكُمْ مُجْرِمونَ رَجْمًا بِالغَيْبِ

الف. ادغام، اخفا، اظهار ☐

ب. اظهار، ادغام، اخفا ☐

ج. اظهار، اخفا، ادغام ☐

۵. احکام میم ساکن در سوره ملک را پیدا کرده، آنها را بنویسید.

درس هفدهم:

احکام مد و قصر

احکام مد از مباحث شیرین در قرائت است و بخشی از زیبایی و حلاوت قرائت، در رعایت مد است که در تجوید سطح عالی بیشتر با آن آشنا خواهیم شد.

«مـد» در لغـت یعنـی فزونی، زیادت و افزایـش و در اصطلاح قرائـت، به معنای امتداد صوت در حروف مد بیش از حالت طبیعی است.

مد طبیعی همان‌طور که در قواعد روخوانی گفته شد، یعنی کشیده شدن حرف مدی به‌اندازه دو حرکت.

مد غیرطبیعی زمانی است که یکی از اسباب مد پس از حروف مدی قرار گیرد. به مد طبیعی «قصر» می‌گویند.

در درس مـد، حـروف مدی، علامت مد و سـبب مد بررسـی می‌شـود و در جلد اول مجموعه سراج (آموزش روخوانی) بیان شد که علامت مد تنها بر سه حرف

«و»، «ا» و «ی» می‌آید و همیشه بعد از چنین حروفی که علامت مد دارند، همزه، سکون یا تشدید می‌آید، که آن‌ها را «سبب مد» گویند.

* انواع مد

۱. مد متصل: اگر حرف مدی دارای علامت مد، همراه با سبب آن که همزه می‌باشد در یک کلمه قرار گیرد آن را مد متصل گویند که میزان کشش آن‌ها ۴ تا ۶ حرکت است؛ مانند مَآء، سَمَآء، نِسَآء، جِیٓءَ، سُوٓءُ.

۲. مد منفصل: اگر حرف مدیِ دارای علامت مد، در یک کلمه و سبب آن که همزه می باشد در کلمه‌ای دیگر قرار گیرد، آن را مد منفصل گویند و میزان کشش آن‌ها ۲ تا ۵ حرکت است، البته عدم‌کشش آن هم مانعی ندارد؛ مانند اِنّآ اَنزَلْنَاهُ، إِنِّيٓ أَنَاْ، فَسْئَلُواْ أَهْلَ الذِّكْرِ، يَآ ءَادَمُ، يَآ إِبْلِيسُ.

۳. مد لازم: اگر بعد از حرف مدیِ دارای علامت مد، حرف ساکنی قرار گیرد، آن مد، «مد لازم» است. البته علامت تشدید، دراصل حرف ساکنی بوده که در مانند خودش ادغام گشته است. میزان کشش این مد ۶ حرکت است؛ مانند الضّآلّونَ، أَتُحآجّوٓنِّي، ءَآلْـٰٔنَ، الٓمٓ، والْجآنَّ، تأْمُرُوٓنِّي.

۴. مد عارضی: مدی است که بر کلمه عارض می‌شود و آن وقتی است که بخواهیم بر برخی کلمات وقف کنیم و میزان کشش آن ۲ تا ۶ حرکت است؛ مانند تمام آیات هنگام پایان یافتن، می‌توانند این مد را داشته باشند (به شرط بودن حرف مدی قبل از آخرین حرف).

الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ← (هنگام وقف) الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيٓنْ

۵. مد لین: این مد تنها در واو ساکن ماقبل مفتوح (ـَوْ) و یاء ساکن ما قبل

مفتوح (ـَیْ) می‌آید؛ به این صورت که «و» و «ی» به میزان ۲ تا ۶ حرکت کشیده می‌شوند. البته همیشه هنگام وقف اتفاق می‌افتد و در وسط کلام به‌ندرت دیده می‌شود و تنها مورد آن در حرف عین موجود در حروف مقطعه «کهیعص» و «حم عسق» است که اولویت با ۶ حرکت است.

موارد سکت در قرآن کریم

در موضوع وقف و ابتدا به‌طور کافی در قواعد روخوانی اشاره شد. البته این مطلب، درواقع خود کتاب مفصلی است که باید جدا خوانده شود، اما به‌اندازه‌ای که باید فراگرفت، بحث شد و تنها موضوع باقی‌مانده، سکت در قرآن کریم است. در تعریف وقف گفته شد بعضی اوقات به‌علت اتمام آیه، کمبود نفس، عطسه، سرفه یا هر علت دیگر، از تلاوت بقیه آیات امتناع و با تجدیدِنفس شروع می‌کنیم،ولی در سکت دیگر خبری از تجدیدِنفس نیست، بلکه قطع صوت بدون تجدیدِنفس است. در قرآن کریم چهار مورد وجود دارد که برای نشان دادن این حالت، از حرف «س» استفاده می‌کنند:

۱. آیه اول سوره کهف: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَل لَّهُ عِوَجَا ۜ ﴿۱﴾ قَيِّمًا لِّيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ﴿۲﴾».

۲. آیه ۵۲ سوره یس: «قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۜ هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ».

۳. آیه ۲۷ سوره قیامت: «وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ».

۴. آیه ۱۴ سوره مطففین: «كَلَّا بَلْ ۜ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ».

مهارت‌آموزی

تمرین ۱. سوره مبارکه حاقه را تلاوت کرده و به علامت مد و میزان کشش آن دقت کنید.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱلْحَآقَّةُ ﴿١﴾ مَا ٱلْحَآقَّةُ ﴿٢﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْحَآقَّةُ ﴿٣﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌۢ
بِٱلْقَارِعَةِ ﴿٤﴾ فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا۟ بِٱلطَّاغِيَةِ ﴿٥﴾ وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا۟
بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ﴿٦﴾ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَٰنِيَةَ أَيَّامٍ
حُسُومًا ۖ فَتَرَى ٱلْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ﴿٧﴾
فَهَلْ تَرَىٰ لَهُم مِّنۢ بَاقِيَةٍ ﴿٨﴾ وَجَآءَ فِرْعَوْنُ وَمَن قَبْلَهُۥ وَٱلْمُؤْتَفِكَٰتُ
بِٱلْخَاطِئَةِ ﴿٩﴾ فَعَصَوْا۟ رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَّابِيَةً ﴿١٠﴾ إِنَّا لَمَّا
طَغَا ٱلْمَآءُ حَمَلْنَٰكُمْ فِى ٱلْجَارِيَةِ ﴿١١﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَآ
أُذُنٌ وَٰعِيَةٌ ﴿١٢﴾ فَإِذَا نُفِخَ فِى ٱلصُّورِ نَفْخَةٌ وَٰحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ ٱلْأَرْضُ
وَٱلْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَٰحِدَةً ﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ ٱلْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾ وَٱنشَقَّتِ
ٱلسَّمَآءُ فَهِىَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿١٦﴾ وَٱلْمَلَكُ عَلَىٰٓ أَرْجَآئِهَا ۚ وَيَحْمِلُ عَرْشَ
رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَٰنِيَةٌ ﴿١٧﴾ يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنكُمْ
خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾ فَأَمَّا مَنْ أُوتِىَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ فَيَقُولُ هَآؤُمُ ٱقْرَءُوا۟ كِتَٰبِيَهْ
﴿١٩﴾ إِنِّى ظَنَنتُ أَنِّى مُلَٰقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾ فَهُوَ فِى عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِى
جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ هَنِيٓـًٔۢا بِمَآ أَسْلَفْتُمْ فِى
ٱلْأَيَّامِ ٱلْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾ وَأَمَّا مَنْ أُوتِىَ كِتَٰبَهُۥ بِشِمَالِهِۦ فَيَقُولُ يَٰلَيْتَنِى لَمْ

أُوتَ كِتَٰبِيَهۡ ﴿٢٥﴾ وَلَمۡ أَدۡرِ مَا حِسَابِيَهۡ ﴿٢٦﴾ يَٰلَيۡتَهَا كَانَتِ ٱلۡقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾
مَآ أَغۡنَىٰ عَنِّي مَالِيَهۡۜ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلۡطَٰنِيَهۡ ﴿٢٩﴾ خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ
ٱلۡجَحِيمَ صَلُّوهُ ﴿٣١﴾ ثُمَّ فِي سِلۡسِلَةٖ ذَرۡعُهَا سَبۡعُونَ ذِرَاعٗا فَٱسۡلُكُوهُ ﴿٣٢﴾
إِنَّهُۥ كَانَ لَا يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلۡمِسۡكِينِ
﴿٣٤﴾ فَلَيۡسَ لَهُ ٱلۡيَوۡمَ هَٰهُنَا حَمِيمٞ ﴿٣٥﴾ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنۡ غِسۡلِينٖ ﴿٣٦﴾
لَّا يَأۡكُلُهُۥٓ إِلَّا ٱلۡخَٰطِـُٔونَ ﴿٣٧﴾ فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَا تُبۡصِرُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا لَا
تُبۡصِرُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّهُۥ لَقَوۡلُ رَسُولٖ كَرِيمٖ ﴿٤٠﴾ وَمَا هُوَ بِقَوۡلِ شَاعِرٖۚ قَلِيلٗا
مَّا تُؤۡمِنُونَ ﴿٤١﴾ وَلَا بِقَوۡلِ كَاهِنٖۚ قَلِيلٗا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ تَنزِيلٞ مِّن
رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٤٣﴾ وَلَوۡ تَقَوَّلَ عَلَيۡنَا بَعۡضَ ٱلۡأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذۡنَا مِنۡهُ
بِٱلۡيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعۡنَا مِنۡهُ ٱلۡوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنكُم مِّنۡ أَحَدٍ عَنۡهُ
حَٰجِزِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِنَّهُۥ لَتَذۡكِرَةٞ لِّلۡمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعۡلَمُ أَنَّ مِنكُم
مُّكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِنَّهُۥ لَحَسۡرَةٌ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنَّهُۥ لَحَقُّ ٱلۡيَقِينِ ﴿٥١﴾
فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

قرآن در نهج البلاغه

وَحَبْلاً وَثِيقاً عُرْوَتُهُ وَمَعْقِلاً مَنِيعاً ذِرْوَتُهُ.

و ریسمانی است که رشته‌های آن محکم، و پناهگاهی است که قله آن بلند است.

پرسش و پاسخ

۱. انواع مد را نام ببرید.

۲. تفاوت وقف و سکت در چیست؟

۳. به هم وصل کنید (یك کلمه اضافی است).

إِنَّآ أَنزَلۡنَاهُ	مد متصل
ٱلۡجَآنَّ	مد لازم
سُوٓءُ	مد لین
	مد منفصل

قرآن سراسر نور و برکت
و سراسر علم و حکمت است و آنچه انسان برای
سعادت نیاز دارد در قرآن قرار داده شده است.
برنامه ای کامل و جامع برای طی طریق الهی و قرار
گرفتن در مسیر پیامبران و امامان علیهم‌السلام است.

گزیده ای از مقدمه کتاب

ISBN 622903058-6
9 786229 030585